

VÄLIKATSAUS LAPSENKIELEN VARHAISMORFOLOGIAAN

VARHAISMORFOLOGIASTA

JÄLJITELLYISTÄ ENSIMUODOISTA OMAAN KIELIOPPIIN

Esi- ja varhaismorphologian tutkimus on aivan viime vuosina kehittynyt luonnollisen morfologian (Dressler ym. 1987) ja konstruktivismin eräiden keskeisten periaatteiden yhdistämisestä.¹ Lähtökohtana on, että lapsenkielen morfologinen kehitys jakautuu kolmeen vaiheeseen, nimittäin esimorfologiaan (premorphology), varhaismorphologiaan (protomorphology) ja aikuiskielen kaltaiseen modulaariseen morfologiaan. Varhaismorphologinen vaihe sijoittuu siis lapsen kielen kehityksessä kahden muun vaiheen väliin: jäljittelyyn perustuvan esimorfologian jälkeen mutta ennen aikuiskielen kaltaista, alajärjestelmiin jäsentynyttä morfologiaa. Kehityksessä esimorfologiasta varhais-

¹ Kiitän Jenny ja Antti Wihurin rahastoa matka- ja työskentelyapurahasta, joka on arvokkaalla tavalla tukenut varhaismorphologiaa koskevaa tutkimustyötäni, sekä Suomen Akatemian, jonka varttuneena tutkijana saan vuodeksi keskittyä esi- ja varhaismorphologian tutkimukseen. Kiitän myös Helka Riionheimoa, Raija Lehtistä ja Sirkka Vänntilää vertailuaineistoista, jotka he ovat ystävällisesti antaneet käyttööni. Kiitän vielä lopuksi Virittäjän anonyymejä arvioijia heidän panoksestaan. Toivon, että tämä artikkeli edistäisi osaltaan aihepiirin tutkimusta ja samalla auttaisi yhä uusien tutkijakontaktien syntymisessä; olen kiitollinen kaikille niille, jotka ovat tavalla tai toisella ottaneet yhteyttä aiempien tästä aiheesta kirjoittamieni artikkelien (Laalo 1997, 1998a) ilmestymisen ja siitä pitämieni esitelmien jälkeen.

morfologiaan olennaista on, että lapselle kertyy riittävästi kokemuksia kielestä, jotta hän onnistuu löytämään säännönmukaisuuksia ja pystyy itse tuottamaan kieltä luovasti, produktiivisten sääntöjen varassa, eikä enää pelkästään jäljittelemään kuulemaansa.

Esimorfologisessa vaiheessa lapsi käyttää enimmäkseen muotoja, jotka hän on saanut poimituksi toisten puheesta sellaisinaan; näitä muotoja lapsi käyttää yleensä yksisanaisissa ilmauksissa. Esimorfologisen vaiheen kielellistä luovuutta edustavat lapsen omat kieliopin ulkoiset morfologiset operaatiot (extragrammatical morphological operations), esimerkiksi reduplikaatiot, mutta enimmäkseen lapsen käyttämät muodot perustuvat tässä vaiheessa jäljittelyyn. Sen sijaan varhaismorfologisessa vaiheessa lapsi alkaa hahmottaa taivutusjärjestelmää ja rupeaa luomaan omaa kielioppiaan, joka yleensä on suoravaihempi kuin aikuiskielen säännöstö. Lapsen omista säännöistä voidaan tehdä päätelmiä hänen tuottamiensa analogiamuodosteiden perusteella. Tyypillisiä varhaismorfologisen vaiheen muodosteita ovat esimerkiksi partitiivi *vettä*, jossa konsonanttivartalaiseen muotoon liittyy toinenkin partitiivin päätevariantti, sekä sellaiset kaksinkertaiset partitiivit, joissa vokaalinpidentymään liittyy *tA*-pääte (esim. *mäkeetä*, *pihaata*); kummassakin tyyppissä lapsi muodostaa pleonastisia partitiiveja yleistämällä tietyn päätevariantin sellaisiin asemiin, joissa tämä lapsen suosikkipääte on aikuiskielen kannalta redundanti.

Varhaismorfologinen vaihe on lapsen kielenkehityksessä erityisen kiinnostava siksi, että tässä vaiheessa lapsi alkaa itse tuottaa muotoja omien sääntöjensä varassa eikä enää tyydy vain siihen, että pyrkisi toistamaan muiden puheessa kuulemiaan muotoja. Näin käynnistyy kehitys, joka johtaa umpikujien ja harhapolkujen jälkeen siihen, että lapsen tuottamien taivutusmuotojen status muuttuu ratkaisevasti: alun perin kokonaisina omaksutut muodot jäsenyivät vartaloiden ja suffiksien kombinaatioiksi. Välivaiheessa tähän jäsentymiseen liittyy yleensä se, että lapsen hahmottamat säännöt tuottavat runsaasti analogisia muodosteita; tämä osoittaa oman luovan kielellisen toiminnan käynnistyneen. Vähitellen nämä analogiset muodosteet syrjäytyvät ja lapsi rupeaa käyttämään aivan samannäköisiä aikuiskielen mukaisia muotoja kuin aluksikin; enää nämä muodot eivät kuitenkaan ole suoraan muilta omaksuttuina toistettuja vaan lapsen oman, hänen aktiivisesti muokkaamansa kieliopin varassa tuotettuja. Varhaismorfologia on tärkeä kehitysvaihe juuri siksi, että sen aikana lapsi siirtyy sananmuotojen valikoivasta imitoinnista muotojen aktiiviseen prosessointiin.

Suomen kielessä varhaismorfologian kannalta mielenkiintoisia ilmiöitä esiintyy sekä vartalonmuodostuksessa (esimerkiksi *i*-suffiksi korostuu, kun vartalonloppuiset vokaalit katoavat: *sati* 'satoi', jopa *keri* 'keräsi') että suffiksिमorfologiassa. Morfologisen aktiivisuuden käynnistyessä lapsi usein suosii kielen produktiivisimpia taivutusluokkia ja mukauttaa näihin sanoja, jotka standardikielessä kuuluvat muihin taivutusluokkiin. Tässä vaiheessa lapsella on runsaasti varhaisia ja jokseenkin lyhytikäisiä analogioita, jotka pääsevät kehittymään siksi, että kiinnekohtia morfologian koko järjestelmään ei vielä ole riittävästi ja hyvinkin erityyppiset yhdenmukaistamispyrkimykset riittävät usein analogian pohjaksi. Varhaismorfologisen vaiheen analogiat ovat niin runsaita ja monenkirjavia, että ne eroavat myöhemmistä analogioista, jotka ovat yleensä johdonmukaisempia ja määrältään vähäisempiä.

Varhaismorfologisen vaiheen käynnistymisestä on merkinä se, että lapsi tuottaa ensimmäiset omat analogiamuotonsa. Esimerkiksi lyhyen ja pitkän loppuvokaalin vaihtelu voidaan aluksi ymmärtää esimorfologiseksi ilmiöksi, johon lapsi on onnistunut valikoi-

maan mallin toisten puheesta ja jolle on ominaista tietynasteinen diagrammaattinen ikonisuus (Laalo 1997: 188–192). Myöhemmin lapsi kehittää tämän vaihtelun pohjalta varhaismorfologisia muodosteita, jotka perustuvat hänen hahmottamiinsa sääntöihin; lapsi tuottaa tällöin sellaisia muotoja kuin *vettää* 'vettä' ja *kiive!* 'kiipeä'.

YLEISIÄ TENDENSSEJÄ JA YKSILÖLLISTÄ KEHITYSTÄ

Varhaismorfologisten analogioiden yksityiskohdissa yksilölliset erot ovat huomattavia, koska eri lapsilla voi olla käytettävissään hyvinkin erilaisia varhaisia sananmuotoja analogioiden pohjaksi. Tiettyjä yleisiä tendenssejä kuitenkin on. Esimerkiksi monet suomenkieliset lapset tuottavat *vettää*- ja *pihaata*-tyyppisiä kaksinkertaisia partitiiveja tavoitellessaan partitiivin muodostuksen yhdenmukaisuutta. Kaksinkertainen partitiivi saattaa perustua myös yksilöllisen variantin yleistämiseen, kuten Joensuun yliopistossa työskentelevän kielentutkijan Helka Riionheimon (1997–98) tyttärensä Alinan kielestä toteama tyyppi 2;4 *tätävä* 'tätä', *kirjaava* 'kirjaa', 2;5 *ovveeva* 'ovea', *maitoova* 'maitoa', *nennäävä* 'nenää', 2;6 *porkkanaava* 'porkkanaa', *sämpyläävä* 'sämpylää'. Kerran Alina käytti jopa kolminkertaista partitiivia, jonka tosin heti korjasi: 2;6 »kuuluu *ääntäätä*, kuuluu *ääntä*». ² Yleinen varhaismorfologinen ilmiö on myös se, että tietyt verbit mukautuvat muuntyyppisten verbien taivutukseen, koska konjugaatiotyypit eivät vielä ole ehtineet eriytyä.

Tarkastelen tässä artikkelissa suomenkielisen lapsen varhaismorfologista vaihetta etenkin tyttäreni Tuulikin kielenkäytön valossa, koska siitä käytettävissäni on runsain aineisto. Varhaismorfologinen vaihe alkoi Tuulikin kielessä hänen ollessaan 1;8 ikäinen. Aineistopohjani on kuitenkin laajempi. Julkaistujen aineistojen lisäksi käytössäni on ollut kolme julkaisematonta aineskokoelmaa: Helka Riionheimon, Raija Lehtinen ja Sirkka Vänttilä ovat antaneet käyttööni vertailuaineistoa omien lastensa kielestä. Yritän pitää empirisen työn ja teoreettisen käsittelyn tasapainossa niin, että käsittelen vain kiinnostavimpia kehityslinjoja yksityiskohtaisesti.

VERBIEN VARHAISMORFOLOGIAA

Kun lapsi alkaa varhaismorfologisessa vaiheessa itse tuottaa taivutusmuotoja, hän pyrkii toimimaan mahdollisimman yleispätevien sääntöjen varassa. Ensi alkuun hän ei esimerkiksi erota verbien taivutustyyppejä toisistaan, vaan pyrkii soveltamaan kulloisiakin sääntöjään mahdollisimman moniin verbeihin. Tämä ei kuitenkaan voi olla kestävä ratkaisu, koska syntyy runsaasti idiosynkraattisia poikkeusmuotoja. Tästä syystä lapsi joutuu ennen pitkää jakamaan verbit useisiin taivutustyyppihin, joista kullakin on omat vartalonmuodostussääntönsä ja suffiksiallomorfinsa.

² Lapsen ikää merkittäessä on nykyisin tapana erottaa puolipisteellä vuodet kuukausista. Siten merkintä 2;4 tarkoittaa kahden vuoden ja neljän kuukauden ikää. Jos myös päivä osoitetaan, se liitetään loppuun kaksoispisteen välityksellä: merkintä 1;8:6 tarkoittaa vuoden, kahdeksan kuukauden ja kuuden päivän ikää. Koska näissä ikämerkinnöissä itsessään on runsaasti välimerkkejä, olen jättänyt redundanteina pois taivutuspäätteet. Siten »2;5 iässä» tarkoittaa »kahden vuoden ja viiden kuukauden iässä».

Varhaismorfologian tutkimisen kannalta tarkoituksenmukainen taivutustyyppi-jako käsittää seuraavat ryhmät:

1. yksivartaloiset verbit, joiden vartalo on CV-loppuinen (*antaa-*, *oivaltaa*-tyyppi)
2. supistumaverbit (esim. *kiipee*)
3. yksivartaloiset verbit, joiden vartalo on VV-loppuinen; tämä tyyppi jakautuu kahteen alatyypin, nimittäin vartaloltaan yksitavuisiin verbeihin (joita lapset käyttävät jo varhain, esim. *syö*, *juo*) ja useampitavuisiin *OidA*-loppuisiin verbeihin
4. muut kaksivartaloiset verbit kuin supistumaverbit (esim. *menee*, *puree*).

VERBIPARADIGMA JA VERBIEN TAIVUTUSTYYPIT

Ensikielenään ranskaa, italiaa, kreikkaa ja saksaa puhuvat lapset käyttävät aluksi enintään kolmentyyppisiä verbinmuotoja: imperatiivin yksikön 2. persoonaa, indikatiivin yksikön 3. persoonaa ja infinitiiviä; kustakin verbistä lapset käyttävät kuitenkin enintään kahta muotoa (Kilani-Schoch ym. 1997: 19). Näistä kolmesta muodosta suomenkieliset lapset eivät yleensä käytä infinitiiviä, mutta muuten suomalaislasten ensimmäiset verbinmuodot ovat samoja: imperatiivin yksikön 2. persoona ja indikatiivin yksikön 3. persoona (ks. esim. Toivainen 1980: 44). Persoonamuodoista näitä seuraavat indikatiivin yksikön 1. ja 2. persoona ja myöhemmin niitä harvinaisempina monikon 2. ja 3. persoona, joista jälkimmäinen tosin korvautuu usein yksikön 3. persoonan muodolla, kuten puhekielessä yleensä. Sen sijaan monikon 1. persoonaa suomalaislapset ilmaisevat passiivimuodolla, kuten puhekielessäkin tehdään; esimerkiksi Jorma Toivaisen väitöskirjan aineistossa, joka on koottu 25 lapsen puheesta, on vain yksi ainoa monikon 1. persoonan verbiesiintymä (Toivainen 1980: 61), ja siinäkin esiintyy inkongruenssia: »tuolla *me olemme mennyt* tuol-lakin autolla».

Myös Tuulikki käytti verbeistä ensin yksikön 2. persoonan imperatiiveja ja 3. persoonan indikatiiveja. Puolitoistavuotiaana hän otti käyttöön yksikön 1. persoonan ja kaksivuotiaana yksikön 2. persoonan. Monikon 2. persoonaa hän alkoi käyttää 2;1 iässä (tosin imperatiivista esiintyi jo 1;9 iässä ilmeisesti kokonaisuutena päivähoidossa opittu *pysykää tässä*) ja monikon 3. persoonan 2;5 iässä. Monikon 1. persoonan funktiossa esiintyi passiivi niin yksinomaisena, että Tuulikki 1;10 iässä jopa tulkitsi käyttämäni *haluamme-ko*-muodon konneksioksi *haluan mekon*, jota kovasti hämmästeli. Omistusliite ei tuottanut ongelmia (esim. 2;7 *meilän leikkejämme*, *meiläm puuhiamme*, 2;8 *toisiamme*, 2;9 *toisillemme*), mutta vielä 3;0:7 iässä monikon 1. persoona näytti olevan vaikea: *minä kysyn että »haluatteko teetä» niin sanokaa / jotaim mitä minä en nyt osaas sanoa* (= ilmeisesti: vastatkaa, että »haluamme»). Tässä vaiheessa asia kuitenkin askarrutti kovasti ja jo iässä 3;0:13 muotoa esiintyikin, nähtävästi kirjakielisten satujen vaikutuksesta: *me leikimme Pikku-Muun kanssa että – ja se soutaisi ja me kalastaisimme*.

Monikon 1. persoonan *mme*-suffiksin myöhäisyys liittyy siihen, että sen sijasta käytetään nykysuomalaisessa puhekielessä yleensä passiivimuotoa. Tuulikki käyttikin passiivia kokonaisuutena opituissa muodoissa jo 1;4 iästä alkaen, tosin vain muutamista verbeistä (*mennää*, 1;8 *kotta syälää* 'kohta syödään', *mentiin kotii* jne.). Voimakkaan kaksitavuvaiheen vaikutuksesta hän ei kuitenkaan käyttänyt kahta tavua pitempiä muotoja, joten pitemmät passiivit supistuivat eräänlaisiksi esipassiiveiksi, joissa vartalonloppuinen -A

muuttui *e*:ksi mutta itse suffiksiaines karsiutui, esim. 1;9 *vaippa pois ote* 'otetaan', *ote puna pallo* 'otetaan punainen pallo', *ote pois paita* 'otetaan pois paita'.

Verbien eri taivutustyyppit vaikuttavat varhaismorfologisessa vaiheessa voimakkaasti toisiinsa. Lapsi ei nimittäin ole ehtinyt vielä hahmottaa eri taivutustyyppisiä, ja siksi hänen on vaikea myöskään hahmottaa niitä periaatteita, joiden mukaan taivutusmuotoja muodostetaan. Tästä syystä syntyy runsaasti analogiamuodosteita.

Tuulikki alkoi käyttää preteritimuotoja³ ikäkuukauden 1;7 lopulla. Aluksi hän omaksumi preteritit aikuiskielestä sellaisinaan, kunnes iässä 1;7:30 tuotti *sataa*-verbistä muodon *sati*, jonka tosin hetken kuluttua oma-aloitteisesti korjasi muotoon *sato*. Tällaista *sati*-tyyppistä preteritiä hän käytti monien muiden lasten tapaan varsin pitkään; kyseessä ei siis ollut puhtaasti varhaismorfologisen kauden analogia, vaikkakin ensimmäinen analoginen taivutusmuoto. Sen sijaan Tuulikin 1;8:6 iässä tuottama *kerätä*-verbin preteriti *keli* (äänteellisesti standardikieleen transponoituna **kerä* 'keräsi') on tyypillinen varhaismorfologinen muodoste: supistumaverbien vartalonvaihtelut eivät toteudu, vaan preteriti muodostetaan suoraviivaisesti yksinkertaisemman ja yleisemmän mallin *vetää* : *veti* mukaan. Tällainen varhaismorfologinen muodoste syntyy yksinkertaisen pinta-analogian varassa mutta jää lyhytikäiseksi, koska taivutuksen liian voimakas yksinkertaistaminen osoittautuu kestävämmäksi ratkaisuksi.

YKSITAVUJEN PRETERITI (JA KONDITONAALI)

Yksitavuisia verbejä on suomessa vain vähän, joten on ymmärrettävää, että niiden taivutus pyrkii mukautumaan yleisempien verbityyppien taivutukseen lapsen kielenoppimisen varhaisvaiheissa. Yhdenmukaistavan analogian paine lisääntyy vielä siitä, että yksitavuisien verbien preteritimuodot ovat varsinkin diftongitapauksissa paradigman sisäisen koheesion kannalta epäedullisia, koska diftongityyppi vaihtuu: *syön* vs. *söin*, *vien* vs. *vein* jne. Näiden erojen tasoittamiseen tähtääviä analogioita esiintyykin runsaasti Tuulikin kielenoppimisen varhaismorfologisessa vaiheessa: analogiamuodosteiden avulla oli mahdollista välttyä vartalodiftongin vaihtelulta.

Kehityksessä erottui odotuksenmukaisesti ensin jäljittelyvaihe, jonka aikana Tuulikki toisti sellaisinaan muilta kuulemiaan muotoja. Niinpä 1;7 iässä yksitavujen preteritit olivat tyyppiä *kälet yhteen löin*; *kaiken2 Tuuti töi* 'söi'; *tutin vie2 tutin vei* (sanan toistoa osoitan heti sen perässä esiintyvällä kakkosella). Ikäkuukauden 1;8 aikana analogiamuodosteet kukoistivat voimakkaimmillaan: vielä iässä 1;8:0 muoto oli aikuiskielen mukaisesti *Tuuti töi*, mutta sen jälkeen vallitsi CVVi-preteritien analoginen tyyppi: *Tuuti syäi kaikki*; *non ni / kaikki tyäi* 'söi'; *kaikki viei* 'vei'; *tyäi* 'söi'; *tyäi kaikki* 'söi' (syötyään iltapalansa); *kaikki tyäi juuttom* 'juuston'; *kaikki tyäi Tuuti* 'kaiken söi'.

Kuten useimmat varhaismorfologisen kauden analogiat, myös tällainen preteritin muodostustapa osoittautui lyhytikäiseksi taivutuksen umpikujaksi. Jo 1;9 iässä Tuulikki korjasi spontaanisti näitä muodosteita silloin, kun sattui niitä tuottamaan: 1;9:0 *Tuuti tyäi muussii* / *Tuuti töi muussii*. Näin nopeasti aikuiskielen mukainen tyyppi siis syrjäytti

³ Menneen ajan tempuksen nimitys *preteriti* on syrjäyttämässä harhaanjohtavan, aspektiin assosioituvan termin *imperfekti* sekä suomalaisessa kielentutkimuksessa (esimerkiksi ns. kielioppityöryhmän terminologiasa) että muualla (ks. esim. Dressler 1997: 16, 22).

omatekoisen analogiatyyppin valta-asemasta, joskin vielä 1;11 iässä esiintyi lipsahduksia ja niihin liittyvää omaehtoista korjaamista: *syäi Tuuti viiliä – – söi Tuuti viiliä*. Tämän jälkeen CVVi-tyyppi väistyi. Viimeinen kirjaamani CVVi-preteriti on kuitenkin vasta 2;4 iästä. Tällöin uudelleen esiin pulpahtaneen *syöi*-muodon taustalla on ilmeisesti Tuulikin samaan aikaan käyttämä yksitavujen analoginen CVVis(i)-konditionaalityyppi *kukas sitä syöis* 'söisi'.

SUPISTUMAVERBIEN MUKAUTUMISTA CV-LOPPUISTEN VERBIEN TAIVUTUKSEEN

Lapset käyttävät verbeistä aluksi runsaasti indikatiivin yksikön 3. persoonaa, myös muiden persoonien (etenkin yksikön 1. persoonan) sijasta. Tämä muoto on fonotaktiselta rakenteeltaan samantyyppinen supistumaverbeissä ja vartaloltaan CV-loppuisissa kaksitavuissa: avaa kuten *antaa*, herää kuten *vetää* jne. Supistumaverbit ovatkin aluksi alttiita mukautumaan näiden verbien taivutukseen, mahdollisesti juuri tässä taajaan esiintyvässä ja tärkeässä muodossa ilmenevän samankaltaisuuden vaikutuksesta.

Vartaloltaan *ee*-loppuisista (yleiskielessä *eA*-loppuisista) supistumaverbeistä varsinkin lapsenkielessä kohtalaisen yleinen on *kiipee*. Muita vastaavia lapsi ei yhtä varhain juuri käytäkään, ja siksi *kiipee* mukautuu helposti yleisempään *tulee-*, *menee-*, *lähtee*-tyyppisten verbien taivutukseen varhaismorfologisessa vaiheessa, kun lapsi ei vielä ole ehtinyt jäsentää eri taivutustyyppien järjestelmää. Tämä verbi mukautui Tuulikin puheessa etenkin 1;9–1;11 iässä suurtaajuiseen *lukee*-tyyppiin seuraavasti: *kiipi* : *kiiven* : *kiive!* : *ei kiive* : *kiivin* : *ei osaa kiipeä*. Vielä 2;1 iässä esiintyi osittaista mukautumista, mutta tällöin enää preteritissä: *katot tonne / ylhäälle // nalle kiivi // se haluaa kiivetä*. Toisenlainen mukautumisilmiö oli verbin *purkaa* : *puran* siirtyminen *purra*-verbin vokaalivartaloiseen taivutukseen: 1;9 *äiti pulee linnan* 'purkaa' (mallina ilmeisesti muoto *puretaan* : *puretaanko jo*; passiivissa *A:n* sijasta esiintyvä *e* lienee hahmottunut vartalon loppuvokaaliksi).

Vartaloltaan *AA*-loppuiset supistumaverbit mukautuvat varhaismorfologisessa vaiheessa usein yksivartaloisten *antaa*-tyyppisten verbien taivutukseen. Infinitiivissä tätä mukautumista esiintyy puhekielessä nykyisin varsin yleisesti, ja samaa tavataan lastenkin puheessa (esim. Tuulikki 1;9 *ei saap pajaa*, *ei saa(p) pussaa*); melko pian rinnalle ilmaantuu kuitenkin myös standardikielen mukainen tyyppi (esim. Tuulikin 1;11 *Tuuti voi mitata äilin kanssa*). Lapsenkielessä mukautumista esiintyy muissakin muodoissa kuin infiniitivissä; esimerkkejä Tuulikin puheesta 1;11 iässä: *tää on kynsisakki / leikan tällä // äiti tällä leika!*; *leikataan tällai / leiks // isi leika Tuutille / isi leika / isi leika; hakan tällä 'hakkaan'; älä hauka!* 'älä haukkaa'. Vastaavaa mukautumista tavataan myös murteissa.

AA-loppuisten supistumaverbien preteritit mukautuvat varhaismorfologisella kaudella helposti *antaa-*, *ottaa*-tyyppisten verbien taivutukseen niin, että osallistuvat jopa *i ~ Oi*-vaihteluun. Tätä mukautumista käsitellen seuraavassa kohdassa yksityiskohtaisesti yhdessä muiden preteritierikoisuuksien kanssa.

PRETERITIN I-, OI- JA SI-VARIANTTI

Vartalonmuodostus on lapselle preteritimuotojen suurin ongelma: verbin tuttu preesensvartalo ei säily muuttumattomana, kun vartalon loppuun lisätään *i*-suffiksi. Nykysuomes-
sa kaikkien vartaloltaan *ä*- ja *e*-loppuisten sekä useiden *a*-loppuisten verbien preteritissä

vartalon loppuvokaali katoaa; tällaisten lisäksi lapsen ensimmäisiin verbeihin kuuluu sellaisia *a*-vartaloita (esim. *antaa*), joissa loppuvokaali ei katoakaan vaan muuttuu *o*:ksi. Lapsi joutuu siis jo varhain tekemisiin vaihtelun *i* ~ *oi* kanssa, ja kilpailu *i*-preteritin ja *oi*-preteritin välillä ulottuu varhaismorfoloogisessa vaiheessa usein myös supistumaverbeihin. Nämä kaksi ovat kuitenkin keskenään verraten läheisiä variantteja. Tyypiltään niistä molemmista eroaa supistumaverbien *si*-preteriti, joka on selkeähahmotteinen ja pyrkii tiettyssä vaiheessa levittäytymään yli aikuiskielisen alansa; tämän variantin levittäytymistä tukee se, että *si*-aines on usein morfoloogisen läpinäkyvyyden kannalta edullinen, ja joskus siitä on hyötyä jopa muotojen tunnistettavuuden kannalta, kuten *i*-vartaloissa, joiden preesens- ja preteritimuodot lankeavat standardikielessä yhteen.

Lasten kesken on eroja siinä, miten preteritivarianttien ekspansio ilmenee: onko jokin suosittumpi kuin toiset, onko kullakin oma ekspansiovaiheensa vai levittäytyvätkö variantit samanaikaisesti toistensa kanssa ristiin. Kyse on paljolti siitä, miten lapsi onnistuu jäsentämään suomen verbintäivutuksen järjestelmää. Tarkastelen Tuulikin kieltä ja vertaan lyhyesti hänen kielensä kehitysvaiheita toisten lasten kehitysvaiheisiin.

Tuulikin ensimmäiset preteritit olivat yksikön 3. persoonan muotoja, jotka rakentuvat selvästi vastaavien preesensmuotojen varaan. Supistumaverbien mukautumista yksivartaloisten verbien preteritityyppiin lienee edistänyt sekä pyrkimys taivutusjärjestelmän yksinkertaisuuteen että osaltaan myös pyrkimys sananmuotojen kaksitavuisuuteen (Laalo 1994); kolmannen tavun muodostava *si*-aines karsiutuu, kun kaikki preteritit muodostetaan vartaloltaan CV-loppuisten kaksitavujen mallin mukaan.

Loppuvokaalin kato on ominaista *e*-vartaloille (*lukee* : *luki*, *tulee* : *tuli*), ja myös näitä verbejä harvalukuisemmat *kiipee*-tyyppiset supistumaverbit ovat alttiita mukautumaan samaan edustukseen; esimerkiksi Tuulikki käytti 1;9 iästä alkaen muutaman kuukauden ajan preteritityyppiä *kiipi*.

Samantapaista analogiaa esiintyi preesensin yksikön 3. persoonassa *ää*-loppuisten supistumaverbien preteritissä. Yleisempi verbityyppi on tässäkin tapauksessa yksivartaloineen CV-loppuinen tyyppi (esim. *vetää* : *veti*, *heittää* : *heitti*), joka tarjosi mallin *kerää*-tyyppisille supistumaverbeille. Tuulikki käyttikin 1;8 iässä tyyppiä *ukki keli* 'keräsi'.

Kaksitavuisissa *a*-vartaloissa esiintyy vartalonloppuisten vokaalin vaihtelua siten, että jos 1. tavun alussa on illabiaalivokaali, niin *i*-suffiksi muuttaa vartalon loppu-*a*:n *o*:ksi, kuten verbissä *antaa* : *anto(i)*. Tuulikin kielessä tähän vaihteluun mukautuivat analogisesti etenkin 1;10 iässä myös eräät sellaiset verbit, jotka standardisuomessa kuuluvat supistumaverbeihin; tällainen preteritityyppi *haljo* 'harjasi' (standardikieleen transponoituina **harjoi*) viittaa siihen, että lapsen taivutusmuodot perustuvat aluksi hyvinkin yksinkertaisiin sääntöihin, tässä vartaloltaan CV-loppuisten yksivartaloitten malliin. Tätä samaa erikoista preteritityyppiä käyttivät myös Alpo Räisänen kaksospojat, tosin vasta 2;6–3;0 iässä (Räisänen 1975: 259): *maaloi*, *hakkoi*. Jussi ja Sinikka Niemi (1985: 165) havaitsivat poikansa kielestä samantapaista, mutta heidän aineistostaan näyttää erottuvan kolme vaihetta: ensin *ai*-loppuiset muodot tyyppiä 1;8 *pissai*, *haukkai*; sitten vaihteluedustus, jossa *ai*-loppu kilpaili *oi*-lopun kanssa eli 2;0 *hakkai* ~ *hakkoi*; ja lopulta *Oi*-edustus, johon mukautui myös vartaloltaan *ää*-loppuisia supistumaverbejä eli tyyppi 2;5 *sähliö* 'sähläsi', 2;7 *haukkoi* 'haukkasi', *maaloi* 'maalasi', *sahoi* 'sahasi', *vaivoi* 'vaivasi'. Anneli Lieko (1994: 84–86) on todennut tyttärensä kielestä vastaavia muotoja varsin pitkältä ajalta: 2;2 *hakkai* 'hakkasi', 2;3 *hakoi* 'hakkasi', 2;5 *avain* ~ *avoin* 'avasin', 2;10 *kehtoi*

'kehtasi', 3;1 *haluin* 'halusin', 3;3 *hakoin* 'hakkasin', 3;5 *leikkait* 'leikkasit', 4;0 *lainoi* 'lainasi', *maaloin* 'maalasin', 4;4 *virkkoi* 'virkkasi'.

Standardisuomen kannalta nämä lapsen preteritit näyttävät hyvin erikoisilta muodosteilta. Jos laajennetaan tarkastelua standardikielestä puhe-suomen muihinkin variantteihin, voidaan todeta, että lapsenkielelle tyypillisten analogiamuodosteiden kaltaisia muotoja käytetään myös eräissä murteissa. Esimerkiksi Länsi-Uudenmaan murteissa esiintyy tyyppiä *hakkai* 'hakkasi', *halkei* 'halkesi' (Lehtimäki 1972: 30–31) ja Rauman seudun lounaismurteissa tyyppiä *avoi* 'avasi'. Muoto-opin arkiston esimerkistöä (signumista 290): Rauma *avoi(n)* 'avasin', *avoi* 'avasi'; Laitila *avät* (imperf. *avo*); Hinnerjoki *poja avova ovi*; ja *avo loota ja –*; Honkilahti *sit het tulivat tän ja avoivat tääls semmosen kaupa*.

Tuulikin supistumaverbeissä preteritin voimakkain skeema oli *-i*: ikäkuukauden 1;11 aikana *oi*-tyyppi syrjäytyi supistumaverbeistä ja väistyi jonkin verran muutenkin (esim. *lauli* 'lauloi'). Myös niissä *aa*-loppuisissa supistumaverbeissä, joiden ensimmäinen vokaali on illabiaalinen, yleistyi loppuvokaalin katoedustus: 1;11 *haukki* 'haukkasi', *pakki* 'pakkasi'. Samasta iästä on *osi* 'osasi', jossa on supistumaverbeille ominainen *si*-loppu, vaikka muoto onkin standardikielistä muotoa tavun lyhyempi. Vastaavaa *i*-variantin leviämistä supistumaverbeihin ovat todenneet myös Niemet (1985: 165): 1;11 *pelki* 'pelkäsi', 2;1 *kiusi* 'kiasasi', 2;5 *osin* 'osasin'. Lieko (1994: 84) on niin ikään todennut tyttärensä supistumaverbeistä saman variantin: 2;3 *osin*, 2;7 *haukki*. Raija Lehtisen lapsillakin esiintyi samaa: Lauri 1;9 *osi* 'osasi', Elina 1;10 *osi* (jopa vastauksena kysymykseen »osasiko Elina?»), 1;11 *vasti* 'vastasi'. Kiinnostavaa on, että kaikissa näissä aineistoissa *osata*-verbistä tavataan *osi*-tyypin preteritejä, jotka onnistuneesti yhdistävät kaksitavuisuuden *si*-loppuisuuteen ja edustavat siten tämän vaiheen valiomuotoisia preteritejä. Samaa tyyppiä on myös Niemien mainitsema muoto *kiusi* 'kiasasi'.

Preteritinmuodostuksen alkuvaiheessa supistumaverbien *s(i)*-variantti siis väistyi muiden preteritivarianttien tieltä Tuulikin puheessa. Vähän myöhemmin juuri tämä supistumaverbien variantti kehittyi puolestaan ekspansiiviseksi ja valtasi alaa muilta varianteilta. Tämä *s(i)*-variantin ekspansiivisuus on hyvin ymmärrettävää: supistumaverbien preteriti on selkeä morfologinen skeema (ks. Bybee ja Slobin 1982, Arbib ja Hill 1988, Laalo 1988: 4–5), jonka morfologinen läpinäkyvyys on ilmeinen etu siinä vaiheessa, kun lapsi vasta rakentaa taivutusjärjestelmäänsä.

Samanlaista supistumaverbien taivutuksen ekspansiota ovat todenneet myös Niemet (1985), joiden pojan kielessä sekä *i*- että *si*-variantti yleistyi toisen tilalle siten, että kumpaakin yleistymistendenssiä esiintyi alle kaksivuotiaasta peräti nelivuotiaaksi. Liekon mukaan (1994: 85) hänen tyttärensä puheessa *si*-variantti levisi »kaikkiin mahdollisiin vartalotyypeihin» iässä 2;0–4;9. Tuulikin kielessä oli edellisiin se ero, että kehityksessä erottui kaksi erilaista vaihetta: alle kaksivuotiaan kielessä *si*-variantti väistyi mutta muutamana kuukauden kuluttua levittäytyi vuorostaan; oletettavasti kyseessä oli ensin kaksitavuvaiheeseen liittyvä kolmitavujen karttaminen ja sitten selkeältä tuntuvan variantin suosiminen siinä vaiheessa, kun kaksitavuisia pitemmät muodot yleistyivät.

Tuulikin kielessä supistumaverbien preteritivariantin käyttöönottoa hidasti siis ensiksikin varhaismorfologiselle kaudelle tyypillinen pyrkimys taivutusjärjestelmän yksinkertaistamiseen, mutta sen lisäksi nähtävästi kaksi tekijää: pyrkimys sananmuotojen kaksitavuisuuteen ja *s*:n korvautuminen usein *t*:llä. Nämä tekijät eivät kuitenkaan estäneet kokeilemasta loppuheittoista *s*-varianttia jo 1;10 iässä: *Tuuti ikki* 'itki' / *titten itä lupet lohlu*

Tuutia 'isä rupesi lohduttamaan'. (Tässä esimerkissä *s*:n korvautuminen *t*:llä on korostuneen johdonmukaista, koska Tuulikki esitti itseään pienempää lasta ja nähtävästi taannutti puhettaan tietoisesti.) Varsinainen ekspansio tapahtui kuitenkin vasta kaksivuotiaana. Tarkastelen kehitystä yksityiskohtaisesti.

Tuulikki ei vielä 1;9 iässä — kaksitavuvaiheen jatkuessa voimakkaana — käyttänyt *s(i)*-preteritiä, vaan supistumaverbien muodot joko mukautuivat yksivartaloiden taivutukseen edellä esittämäni tapaan tai lyhenivät seuraavasti: *Tuuti helä* ('heräsi'); *pöytäniinaa puto* (puuroa putosi »pöytäliinaan», siis pöytäliinalle); *taat puto / taas puto* (toistelee kun puuroa putoilee). Samaa kaksitavuistamista esiintyi *ene*-johtimisissa verbeissä: *Tuutim massu pana jo* 'parani jo'. 1;10 iässä *s(i)*-preteritejä alkoi esiintyä, mutta aluksi astevaihtelusuhteet olivat ongelmallisia (esim. *karas* 'karkasi'); ongelma jatkui iässä 1;11: *kakas Sosia* (Sofia, Tuulikin lempinukke), ja tällöin esiintyi myös yksittäisiä *s*-verbisuffiksien kokeiluja, kuten erikoinen muodoste *hakkase(e)n* (koputelllessaan lusikallaan) : *hakkasi(i)n* (lopetettuaan lusikalla koputtelun).

1;11 iässä Tuulikki alkoi käyttää standardisuomen mukaisia supistumaverbien preteritejä: *taas putos // putos taas // toi lukka* (= lusikka) *putos*; *siinä mummilal liukumäjettä putos Tuuti // putos liukumäjien / portaista* ('portaista'); *Tuuti osas kiipee tuolii(n)*; *toi putos* (puuroa lusikasta); *mitä Tuuti pelkäs?*; *Tuuti osas tämän ottaap pois* (korkin); *nyt kaikki haukkas; tykkäs siitä* (pupu, joka sai namia). Niiden asema vakiintui kaksivuotiaana, esim. 2;0 *Tuuti halua kanssa puuvoom puolukkaa* (kun sitä oli laitettu:) *Tuuti halus*.

Samaan aikaan kuin supistumaverbien preteritityyppi vakiintui, alkoi supistumaverbeistä levitä muihin verbeihin *s*-aines: 1;11 *äiti Tuutin hakes* 'haki'. Tässä iässä esiintyi myös muotojen monitorointia ja oma-aloitteisia korjauksia (esim. *kaikki lennäs* — *kaikki lenti* 'lensi[vät]'). Kaksivuotispäivän aikoihin oli *si*-variantin levittäytyminen supistumaverbeistä muihin verbeihin voimakkaimmillaan: 2;0 *Tuuti nyt nauras* 'nauroi'; *auttasin*; 2;1 *Tuuti hakes ne* 'haki'; *minä vaihtosin olavatsi* 'vaihdoin = vaihduin oravaksi'; *minä vaihtosin Veli Pontevatsi* 'Veli Pontevaksi'; *työnnän sut tuolilta // työnnäsin*; 2;3 *mä tappasin sinut* 'tapoin'.

Hyvin mielenkiintoinen oma ratkaisu oli — funktionaalisuutensa ansiosta — *si*-aineksen levittäytyminen *i*-vartaloisiin verbeihin, joissa preteriti standardikielessä lankeaa preesensin kanssa yhteen. Tähän ratkaisuun Tuulikki päätyi kuitenkin vasta 2;3 iässä, siis supistumaverbien tyyppin jo ehdittyä vakiintua: 2;3:0 *leikkisin* 'leikin' (kertoo päivän touhuistaan puhelimessa), *mä poimisin ne kaikki*. Kyseessä oli ilmeisesti yritys korjata sitä standardikielen järjestelmän puutetta, että *i*-vartaloiden preesensin ja preteritin useimmat persoonamuodot lankeavat keskenään yhteen. Tämä korjauspyrkimys nousi kukoistukseensa 2;5 iässä, ja puolisen vuotta Tuulikki käytti määrätietoisesti näitä *i*-vartaloiden selvennyspreteritejä: 2;5 *em minä töninys sinua vaan sinä tönisit minua*; *Juusoo tönisin*; *no kum minä ykkisin niilem päälle* 'yskin'; *sillon kum minul oli pyyhe niil leikkisin kummitusta*; 2;6 *rinkallakim minä äskel leikkisin*; 2;7 *minä yskisin* 'yskin'; *seisoin siin tuolil ja leikkisin*; 2;8 *leikkisitkö sinä kettua kum me oltiin siellä; miksi sinä pyyhkisit* 'pyyhit'; *minä pyörisim mäkeä pikkin tielle* 'pyörin mäkeä pitkin'; *miksi nykisit minua henkselistä?* 'nyit'; *minä repisin sinua* (revittyään minua lahkeesta); *kum mä leikkisiv vauvva*; 2;9 *minä käärisin hihat ja housut*; 2;10 *minä raapisin äitiä*; 2;11 *mä poimisin voikukan* (saatuaan vastaukseksi »hyvin poimit» korjasi:) *mä poimin*; 3;0 *mä poimisin kiviä*.

Kiinnostavaa tässä analogisessa tyypissä oli se, että nimenomaan *i*-vartaloisten ver-

▷

bien 1. ja 2. persoonan preteriteihin liittyi selventävä *si*-aines. Näin siis *si*-variantti levit-
täytyi sinne, missä se oli tarpeen aikuiskielen puutteiden korjaamiseksi. Muuten *si*-variantin
ekspansiivisuus ikäkuukauden 2;3 jälkeen oli enää aivan satunnaista.

Selvennykseksi lisätyn analogisen *si*-aineksen mainitsee myös Jorma Toivainen (1980:
71), joka olettaa aineistonsa yksittäisen *kattosi*-muodon syntyneen lapsen tarpeesta sisällyt-
tää preteritimuotoon *i*-tunnus, kun murteellisessa muodossa *katto* 'katsoi' ei sellaista ole.

Näin siis Tuulikin kielessä oli aluksi ekspansiivinen yleisempi ja lyhyempi variantti,
sitten selkeämpi variantti. Varhaismorfologisen kauden alussa Tuulikki näytti pyrkivän
kaikkien verbien yhtenäiseen taivutukseen, jonka mallina oli yleisin verbityyppi (yksivar-
taloiset, vartaloltaan CV-loppuiset verbit) ja johon muun muassa supistumaverbit mukau-
tuivat. Myöhemmin useita verbiluokkia alkoi erottua, ja tällöin supistumaverbeistä puo-
lestaan levisi *si*-aines niihin vartaloltaan *i*-loppuisten verbien preterimuotoihin, jotka ai-
kuiskielessä lankeavat yhteen samojen verbien preesensmuotojen kanssa. Tämä *si*-ainek-
sen leviäminen *i*-vartaloihin edusti kuitenkin niin selvästi pyrkimystä yksitulkintaisiin
muotoihin, että katson sen kuuluvan varhaismorfologian jälkeiseen modulaariseen mor-
fologiaan tai olevan vähintään siirtymävaiheen ilmiö: kyseessä on lapsen omatekoinen,
selkeyteen tähtäävä taivutusmalli, jossa ei esiinny standardisuomeen kuuluvaa yhteenlan-
keamista preesensin ja preteritin välillä.

Jussi ja Sinikka Niemen esittämän aineiston (1985: 165–166) perusteella heidän poi-
kansa yleisti toisaalta *i*-variantin *si*-variantin tilalle iässä 1;8–4;0 ja toisaalta *si*-variantin
i-variantin tilalle iässä 1;9–4;8. Alpo Räisänen (1975: 259) toteaa lyhyesti, että hänen
kaksospoikiensa kielessä esiintyi iässä 2;6–3;0 yhtäältä sekaantumista *maaloi*, *hakkoi* (=
maalasi, hakkasi) ja toisaalta *tappasi* 'tappoi'. Anneli Lieko kirjoittaa tyttärensä Elinan
preteritinkäytöstä (1994: 88): »mitään selvää systeemiä ei ole. Jos lapsen puheessa jona-
kin päivänä näyttää jokin tietty tyyppi olevan vallalla, näin ei välttämättä ole enää seuraa-
vana päivänä.» Lieko otaksuu (mp.), että »lapsi valitsee muodon lähinnä sen mukaan,
minkälainen malli edellä keskustelussa on ollut käytössä tai minkälaiseen muotoon hän
sattuu sanan assosioimaan».

Varhaismorfologisen kauden preteritinmuodostus näyttää kaiken edellisen valossa
sellaiselta, että lapset käyttävät ensimmäisiä analogisia preteritimuotojaan aivan varhais-
morfologisen kauden alussa, mutta kehityksen edetessä kohti verbintaivutustyyppien eriy-
tymistä esiintyy edelleen analogioita, joiden tyyppi ja määrä riippuu lapsen oppimisstrate-
giasta: joillekin lapsille (esim. Tuulikille) näyttää olevan tyypillistä tiettyjen kielenilmiöiden
hyvinkin vaihteittainen kehitys, toisille taas analogiatendenssien jatkuminen pitkäänkin ja
niin, että ristikkäiset tendenssit vaikuttavat yhtäikaa. Mutta vaikka Tuulikin kielen kehi-
tyksessä erottuu peräkkäisiä eri varianttien suosimisen vaiheita, joiden aikana tiettyjä
preteritin muodostusperiaatteita nousee vuorollaan valta-asemaan, esiintyi myöhemmin
yksittäisinä muistumina hajanaisia varhemmille vaiheille tyypillisiä analogiamuotoja;
niiden esiintymiseen saattoi vaikuttaa keskustelukontekstissa juuri esiintynyt muoto, joka
aktivoi tietyn variantin ja sai sen voittamaan standardikielisen vaihtoehdon.

INFINITIIVI JA PREESENSIN VOKAALIVARTALO

Preteritissä supistumaverbien *si*-skeemasta tuli Tuulikin puheessa ekspansiivinen ilmei-
sesti päätevariantin selkeyden ansiosta. Myös muissa muodoissa supistumaverbien sanan-

loppuinen skeema levittäytyi jossain määrin muihin verbeihin, mutta tällöin verbityyppien vaikutus toisiinsa oli Tuulikin kielessä samaan tapaan kaksisuuntaista kuin Niemien (1985: 163–168) raportoima: toisaalta supistumaverbien taivutusskeemat eli suffiksivariantit ja vartalonmuodostusperiaatteet levisivät vartaloltaan CV-loppuisiin yksivartaloihin, toisaalta näiden yksivartaloiden taivutusskeemat levisivät supistumaverbeihin.

Supistumaverbien infinitiivityyppi levisi 2;0 iässä yksivartaloisiin verbeihin seuraavasti: *sen haluaa kuolita loku* 'kuoria joku' (banaanin); *haluam pyyhitä* 'pyyhkiä'; *Tuuti ei saa valuta* 'valua'. Myös supistumaverbien vokaalivartalo oli jossain määrin ekspansiivinen: *hieloan kolkki* 'hieron korkkia'. Vastaavaa on todennut Raija Lehtinen poikansa Laurin kielestä: 1;11 *mummo kutoaa* 'kutoo'. Tuulikki tosin näytti itse huomaavan tällaiset vokaalivartaloiset muodot poikkeaviksi, koska korjasi niitä oma-aloitteisesti: *hierooan saippuaa* / *Tuuti hieroo saippuaa* (huom. persoonamuodon muutos; vrt. myös 2;1 *Tuuti hielooa* 'hieroo'). Erikoinen on seuraava kieltomuodon *älä pura* mukautuminen supistumaverbien vartalonmuodostukseen: *älä sitten enää purkaa koko nauhia* 'älä avaa [kengän]nauhoja kokonaan'.

Toisensuuntaistakin vaikutusta esiintyi: supistumaverbit mukautuivat vartaloltaan CV-loppuisten yksivartaloiden taivutukseen esimerkiksi tapauksissa 2;1 *tahon ittek kiipeäp pois* // *ei totta voi kiipeä* 'ei tuosta voi kiivetä'; 2;3 *se iltoo* 'irtoaa' // *älä illo!* 'älä irtoa'.

Kahden suurimman ja tärkeimmän verbintaivutustyyppin välillä esiintyi siis keskinäistä mukautumistendenssiä. Vastaavaa mukautumispyrkimystä ovat todenneet omien lastensa kielestä Räisänen (1975: 259–260), Niemet (1985: 163–166) sekä Lieko (1994). Sen sijaan pienen ja harvinaisen verbityypin muodot olivat alttiita assosioitumaan yksipuolisesti näihin kahteen suureen tyyppiin. Kun esimerkiksi *Aise*-verbeihin kuuluva *puraista* esiintyi aikuisreplikkissä *nyt se veitsi puras*, niin Tuulikki 2;4 kysyi: *miksi se puraa miksi?* Pientaajuisen tyyppin verbin sulautuminen tapahtui tässä ilmeisesti kaksihahmotteisen preteritin välityksellä.

ESIPARTISIIPPEISTA PARTISIIPPIJÄRJESTELMÄN HAHMOTTAMISEEN

Varhaismorfologisen kauden loppuvaiheelle on tyypillistä, että lapset alkavat muodostaa apuverbin ja partisiipin kombinaatioita (Vollmann ym. 1997: 71–72, 76). Tämä on yksi niistä morfosyntaksin ilmiöistä, jotka enteilevät siirtymistä modulaariseen morfologiaan, ja eräät tutkijat katsovatkin, että varhaismorfologisen kauden loppuvaihe tulisi erottaa varhaismorfologian ja modulaarisen morfologian väliseksi siirtymävaiheeksi (esim. Kilani-Schoch ym. 1997, Vollmann ym. 1997).

Lapsen aivan ensimmäiset partisiipit voivat olla jakamattomina kokonaisuuksina opittuja muotoja, eikä niihin tällöin välttämättä edes liity apuverbiä; tällaisia varhaisia muotoja voi esiintyä jo esimorfologisella kaudella, ja ne ovat eri asemassa kuin lapsen itse muodostamat apuverbin ja partisiipin kombinaatiot, jotka selvemmin vastaavat aikuiskielen perfekti- ja kieltomuotoja.

Partisiippien käytöllä — jo toisilta kuultujen partisiippien toistamisellakin — oli Tuulikin kielenkäytössä aluksi rajoituksena pyrkimys sananmuotojen kaksitavuisuuden: ruvetessaan tuottamaan partisiippeja Tuulikki käytti kolmitavuja vain eräistä hyvin tutuista sanoista. Partisiipeista esiintyi siten vain vartaloltaan yksitavuisten verbien suffiksillisia aktiivin ja passiivin partisiippeja seuraavasti: 1;8 *tyty(k) kaikki* (syötyään puurokulhon-

▷

sa tyhjäksi); *Tuuti työnyp paljo(n)* 'syönyt'. Pitemmistä verbeistä esiintyi sellaisia tunnuksettomia esipartisiippeja kuin 1;8 *Tuuti putoo // ei pulo* (pelkäsi putoavansa leikkikentän keinusta mutta ei pudonnutkaan) tai eräänlaisia verbien nominaalimuotojen tarkemmin jäsentymättömiä esimuotoja kuin 1;8 *kaikki makka syyä / lisää makka* 'makkaraa', jossa muoto *syyä* näyttää eräänlaiselta infinitiivien ja partisiippien yhteiseltä esimuodolta. Kuten esimerkeistä näkyy, tässä vaiheessa partisiippeihin ei liittynyt apuverbiä, mutta kiellon yhteydessä kylläkin kieltosana.

Ikäkuukauden 1;10 aikana esiintyi paitsi esipartisiippeja (*ei pulo lattila* 'ei pudonnut lattialle', *äiti kalo* 'kadonnut') ja yksitavuista muodostettuja standardiasuisia partisiippeja (*ei syöny kaikki puuvo Tuuti*) myös — ikäkuukauden lopulla — ensimmäistä kertaa kolmitavuisia partisiippeja (1;10:24 *ei mitääm pulonnu*; 1;10:27 *ei pulonnu*; 1;10:29 *mummi on nyt heränny*; *Tuuti ei löytäny nukkee*).

Aktiivin 2. partisiipin käytössä tapahtui suurta edistystä 1;11 iässä. Tuulikki tuotti runsaasti aikuiskielisiä muotoja sekä supistumaverbeistä (*äiti ei Tuutii haukannu*) että yksivartaloisista verbeistä (*Tuuti muitti / ei isi muittanu / ei äiti muittanu / Tuuti muitti; ulkona on satanu; Tuuti ei pulkanu koko nauhia* [avasi kengännauhansa osittain, muttei »purkanut» niitä kokonaan]; *Tuuti on lakentanu hienon pesän*). Tällaisten standardimuotojen lisäksi esiintyi erilaisia omia partisiippimuodosteita, jotka osoittivat luovan prosessin alkaneen. Ensiksikin kaksivartaloisten verbien partisiipit mukautuivat yleiseen, vokaalivartaloiseen tyyppiin: *aurinko on nousenu* 'noussut'. Toiseksi monien yksivartaloisten verbien partisiipit mukautuivat supistumaverbien tyyppiin etenkin kiellon yhteydessä: *Tuuti vaan katto / Tuuti ei otannu; ei lattialle kaalunnu* (vettä); *äiti ei tahonnu olla* (pitkään järvessä); *ei satunnu* 'sattunut'. Näissä mukautumamuodoissa on sekä supistumaverbien *nnU*-suffiksi että supistumaverbien tapaan vartalon heikko aste.

Näiden kahden voimakkaan analogiatendenssin lisäksi esiintyi 1;11 iässä sellaisia hajanaisia analogiamuodosteita kuin *ei pelkänny, on kakkannu, ei kävelänny, pestänny* ja *ei laulonnu*. Vahva-asteiset *pelkänny* (*ei Tuuti pelkänny; en pelkänny*) ja *kakkannu* lienevät yhteydessä siihen astevaihtelun horjuntaan, jota esiintyi supistumaverbien ja yksivartaloisten verbien keskinäisen jännitteen takia (vrt. edellä esittämiini heikkoasteisiin muotoihin *otannu, tahonnu, kaalunnu* ja *satunnu*). Joskus Tuulikki korjasi analogiamuodon oma-aloitteisesti: *on Sosia kakkannu // kakas Sosia // on kakannu*. Tapauksessa *Tuuti konttas / Tuuti ei kävelänny* lienee kyse pyrkimyksestä vokaalivartalon käyttöön, mutta vartalonvokaali *ä* on ehkä saatu passiivista tai infinitiivistä (*kävellään, kävellä*) ja vartalon viimeinen konsonanttiyhtymä osallistuu astevaihtelun tapaiseen kvantiteettivaihteluun *ll : l*. Muoto *pestänny* perustuu niin ikään joko passiiviin tai infinitiiviin (*pestä-*; huom. käyttöyhteys: Tuulikki vastasi äitinsä kysymykseen »mitäs te ootte isin kanssa tehny?» näin: »kiviä *pestänny*»). Muoto *laulonnu* taas näyttää liittyvän preteritivartalon aktivoitumiseen: *Tuuti lauli / ei paljol laulonnu* ('laulanut') / *vähäsen* (ensimmäinen yritys tuotti *lauli*-muodon, toisella yrittämällä tuotettu *laulo* taas ei kuulukaan partisiippiin).

Iässä 2;0–2;3 supistumaverbien partisiippityyppi säilytti vetovoimansa: 2;0 *ei anka mahunnu Tuutin ammeeseen // kala mahtu*; 2;1 *mistä Tuuti ei pilänny* 'pitänyt'; *minä en tahonnu veipää* 'leipää'; 2;2 *niin Tuuti on sovinnu* 'sopinut' / *niim myylä on sovinnu*. Myös vokaalivartalo säilyi vetovoimaisena *e*-vartaloissa: 2;1 *Tuuti ei näkeny*; 2;2 *ei se pääsenyt tulla*; 2;3 *ei se kuulenu*. Konsonantti- ja vokaalivartaloisuuden vaihtelun aiheuttama hämmennys ilmeni paitsi vokaalivartalon leviämisenä myös niin, että vokaali-

vartaloisten analogiamuotojen vastapainoksi Tuulikki alkoi tuottaa yksittäisiä muotoja, jotka osoittavat konsonanti- ja vokaalivartalon välisen jännitteen voivan johtaa myös konsonantivartalon leviämiseen yli aikuiskielisen alansa: 2;3 *Tuuti piirs tähän / tähänkin Tuuti piirs / tähän Tuuti ei piirssy* 'piirtänyt' (vrt. *juoksi* : *ei juossut*, *nousi* : *ei noussut*). Tätä aion käsitellä toisessa yhteydessä laajemmin.

Viimeinen partisiippien analogiatyyppi ilmaantui ikäkuukauden 2;4 aikana, kun supistumaverbien partisiipit vuorostaan mukautuivat yksivartaloiden tyyppiin niin suffiksi-variantin kuin astevaihtelunkin osalta: *Anna oj jo upponu* 'uponnut'; *onkohan se irtonu jottain kuivatta / ehkä se on irtonu jottain kuivatta* 'jostain kuivasta'; *onko se putonu?*

Tämän jälkeen alkoi jäsenyä jokseenkin standardikielinen aktiivin toisen partisiipin distribuutio supistumaverbien ja yksivartaloisten verbien kesken. Pienten taivutustyyppien verbeistä kuitenkin syntyi jatkuvasti analogiamuotoja. Esimerkiksi yleisen yksikön 3. persoonan preesensmuodon *lämpii* 'lämpiää' pohjalta syntyi mallin *hyppii* : *hyppiny* varassa seuraava partisiippi: 2;1 *nyt ne* (mustikat) *on lämpinyk kekkeltä* 'lämmenneet keskeltä'. Joskus myös yksittäisten verbien taivutustyyppi horjui muun muassa kontekstin vaikutuksesta, kuten tapauksessa 2;2 *olen sottanus sommia* 'sotannut sormia' (juuri tätä aiemmin oli sanonut: *minä sottaan sommia*).

Varhaismorfologiasta edetään siirtymävaiheeseen ja modulaariseen morfologiaan, kun tärkeimmät taivutusluokat opitaan ja yleisimmät verbit vakiintuvat omiin luokkiinsa. Silti harvinaiset tai harvinaisiin luokkiin kuuluvat verbit ovat alttiita mukautumaan suurempien luokkien taivutukseen.

NOMINIEN VARHAISMORFOLOGIAA

SUPISTUMANOMINIEN VARTALONMUODOSTUS

Varhaismorfologian kannalta kiinnostavimmat nomininmuodot ovat partitiivi ja illatiivi. Näiden kahden sijan kannalta taas tärkeimmät yksinkertaistamistendenssit liittyvät supistumanominien vartalonmuodostukseen, jota esittelen lyhyesti ennen kuin siirryn käsittelemään kumpaakin sijaa tarkemmin.

Supistumanominien vartalonmuodostus mukautuu lapsenkielellä helposti vartaloltaan CV-loppuisten yksivartaloiden taivutukseen. Kyseessä on luonnollinen tendenssi: yksinkertainen ja yleinen taivutusmalli leviää sellaisiin sanoihin, jotka aikuiskielellä taipuvat mutkikkaammin. Supistumanominien mukautumista yksivartaloiden taivutukseen tuki ainakin Tuulikin kielessä se, että varhaismorfologisen vaiheen alussa ilmeni vielä selvää pyrkimystä sananmuotojen kaksitavuistumiseen, joka osaltaan hidasti suffiksimorfologian monipuolistumista.

Illatiivissa tendenssi taivutuksen yksinkertaistamiseen ilmeni siten, että yksi päätevariantti syrjäytti muut: supistumanomineissakin illatiivin päätteessä oli vokaalinpidentymä (päätteeseen standardisuomessa kuuluva *-n* jäi usein ääntymättä), kuten muodossa 1;8 *huonee* 'huoneeseen'. Tämä pääte vallitsi supistumanomineissa ikään 1;10 asti, ja vasta 1;11 iästä sen rinnalle alkoi ilmaantua *seen*-päätteisiä muotoja.

Partitiivissa vallitseva päätevariantti oli pitkään vokaalinpidentymä, jota Tuulikki käytti myös supistumanomineissa: 1;9 *mulee Tuuti haluaa* 'murekettä'; *Tuuti haluaa lauta mulee*

▷

'lautaselle(en) mureketta'; *anna(m) mulle lauta mulee* 'lautaselle mureketta'; *lisää laaste* 'raastetta', *laaste* *haukkaa*; *Tuuti halua omppusosee* 'omenasosetta'. Ikäkuukauden 1;10 aikana partitiivivariantiksi tuli vokaalinpidentymän rinnalle oman tavunsa muodostava -A. Supistumanominien partitiivit olivat kuitenkin edelleen samaa tyyppiä kuin yksivartaloistenkin nominien eli partitiivimuotojen loppuna oli joko -ee tai -eA (pro -ettA): *ei nyt ole appee / on vaan laaste* 'ei ole appelsiinia, on vain raastetta'; *syöti laastea appea* 'syötiin raastetta ja appelsiinia'; *ei tantte peitte* 'ei tarvitse peitettä'; *äiti puha tota vamp-paa* (= puhalla varvasta, »varppaa»).

Genetiivi-akkusatiivissa supistumanominien vartalonmuodostus noudatti samaan tapaan yksivartaloiden mallia kuin muissakin sijoissa: 1;10 *äiti ottaa pyyhem* 'pyyhkeen'; *isi hakee hyljen* 'hylkeen'. Tuulikki siis yksinkertaisesti liitti sijapäätteen yksikön nominatiivin perään. Poikkeuksen muodosti jo iässä 1;9 aikuiskielen mukaisesti taipunut *lääke*, joka kuitenkin oli sellaisenaan toistettu muoto ja saattoi jopa hahmottua partitiiviksi: *Nikitiini* (lääkäri nimeltä Nikitin) *anto lääkke* *äili* 'äidille'; *äiti otti lääkke*. Kaksivuotiaana Tuulikki alkoi luopua supistumanominien genetiivi-akkusatiivin suoraviivaisesta muodostusperiaatteesta (nominatiivi + n), joskin se jäi joksikin aikaa elämään standardikielisen muodostustavan rinnalle: 2;0:16 *peiten alle* 'peitteen alle' (tahtoo jalkansa levätessään); samana päivänä: *Sosia nukus siinä peitteen alla*.

Myös Alpo Räisänen (1975: 256–257) on todennut poikansa Petrin kielestä, että *vene*-tyyppiset nominatit taipuivat alkuun *nalle*-tyypin mukaan: *venen, venessä*. Räisänen toteaa myös (mp.), että illatiivityyppiä *huoneen* 'huoneeseen' esiintyi vielä sen jälkeen, kun taiputus *veneessä*: *venettä* oli jo vakiintunut. Niin ikään Niemet (1985: 159–160) ovat todenneet poikansa kielestä saman tendenssin: *vene*-tyypin nominatit mukautuivat *nalle*-tyyppiin. Samaa on todennut Raija Lehtinen tyttärensä Elinan puheesta: 1;11 *Lassi tule minun veneen* 'veneeseen', *nyt minä menen omaan veneen*. Tätä tendenssiä alkaa siis usein ilmetä varhaismorfoloogian kaudella morfoloogisten prosessien produktiivisuudessa, mutta se voi jatkua vielä varhaismorfoloogisen kauden jälkeenkin.

PARTITIIVI

Partitiivin muodostuksessa ongelmana on vartalon ja päätteen yhteensovittaminen, johon liittyy adekvaatin suffiksivariantin valinta. Monikon partitiivissa muodostuksen ongelmat ovat suurempia kuin yksikön partitiivissa.

Tuulikin ensimmäisten monikon partitiivien joukossa oli sellaisia muodosteita kuin 1;8 *rusoi* 'rusinoita' ja 1;9 *nyt on laakii* 'raakoja' [sämpylät]. Edellisessä Tuulikki nähtävästi pyrki monikon partitiivin äännehahmon säilyttämiseen myös kaksitavuksi muokkaamisen yhteydessä: *rusinoita* → *rusoi*. Jälkimmäisessä taas vartalonloppuinen *a* ei muutukaan standardisuomen mukaisesti *o*:ksi *i*-suffiksin edellä, vaan *raaka* mukautuu tyyppiin *kypsii*, jossa vartalonloppuinen illabiaalivokaali katoaa monikon *i*-suffiksin edellä; tämä yleisempi tyyppihän käsittää kaikki *ä*- ja *e*-vartaloit sekä osan *a*-vartaloista.

Myöhemmin varhaismorfoloogisella kaudella esiintyi sellaisia monikon partitiiveja kuin 1;11 *syötettiin Seulasaaleessa olavaita* 'oravia' (muodoste *orava+i+ta* sisältää mahdollisimman läpinäkyvinä kaikki muotoaineokset) ja 2;0 *varpoita* 'varpaita'.

Yksikön partitiivissa eräs Tuulikin varhainen analogiatendenssi oli *sose*-, *raaste*-tyypin supistumanominien mukautuminen yksivartaloisten CV-loppuisten nominien taivu-

tukseen (esim. 1;9 *laaste* 'raastetta', *sosee* 'sosetta', *mulee* 'murekettä'; 1;10 *peittee* 'peitetä', *vamppaa* 'varvasta'). Tässä iässä Tuulikki pyrki yleensäkin kaksitavuisiin sananmuotoihin, kuten ilmenee myös sellaisista kaksitavuisuistuneista partitiiveista kuin 1;9 *lisää mansii* 'mansikkaa' ja *lisää appee* 'appelsiinia'. Supistumanominien mukautuminen jatkui kaksivuotiaaksi asti, mutta 2;1 iässä yleistyi myös standardikielinen partitiivi, ja joskus Tuulikki käytti peräkkäin vanhaa analogista ja uutta, vasta yleistyvää muodostetta: 2;0 *ei Tuuti näjel lentokonea* 'lentokonetta'; 2;1 *meneekö kaks venee // meni kaks venettä*. Astevaihtelu aiheutti ongelmia joskus vielä silloinkin, kun supistumanominien partitiivinmuodostus jo muuten sujui, mutta usein Tuulikki tuotti myös aikuiskielisiä muotoja, jopa heti astevaihtelulipsahduksensa perään: 2;4 *tämä on soutumisvehjeitä // nämä om melomisvehkeitä*.

Partitiivin *tA*-päätevarianttia alkoi 1;10 iässä esiintyä sellaisissakin asemissa, joissa se oli redundantti: *Tuuti ettii leikkikukkaloota* 'kukkaroa'. Ilmeisesti Tuulikki pyrki viljelemään runsaasti päätevarianttia, jonka oli vastikään löytänyt ja joka oli itsenäisempi, selvemmin suffiksiksi hahmotettava aines kuin vokaalinpidentymä. Supistumanominit olivat kuitenkin edelleen ongelma: konsonanttivartaloiset *tA*-partitiivit lyhenivät jopa aikuisen repliikkiä toistettaessa, kuten silloin kun Tuulikille sanottiin »ota sinäkin Tuuti hyvää raikasta vettä» ja hän vastasi »hyvää laika vettä». Vokaalin jäljessä *tA*-variantti kukoisti edelleen 1;11 iässä: *liukumäkeetä, pihaata, isii / lokotan suta* 'rokotan sua'.

ILLATIIVI

Kaksitavuvaiheessa Tuulikki käytti vain vartaloltaan yksitavuisissa nomineissa illatiivi-varianttia *-hVn*; kaksitavuisissa hänen ainoa illatiivivarianttinsa oli vartalon loppuvokaalin pidentymä, kuten tapauksessa 1;8 *Tuuti vie pallon / lattehuonee* 'lastenhuoneeseen'. Sijajärjestelmän kehittymisen kannalta mielenkiintoista on, että Tuulikki korvasi useissa tapauksissa allatiivin (jonka pääte olisi lisännyt tavulukua) lyhyeksi muokkaamallaan illatiivilla: 1;9 *Tuuti heitti lusikam lattii* 'lusikan lattialle', *tipu lattii menee* 'lattialle'. Näin siis illatiivi oli eräänlainen yleistulosija, jonka käyttöala kattoi paitsi aikuiskielen illatiivin myös aikuiskielen allatiivin. Allatiivinkaan käyttöä ei ollut ilmaisutarpeen kasvaessa mahdollista pitkään välttää, mutta ensi alkuun onnistui sen korvaaminen semanttisesti läheisellä paikallissijalla, toisella tulosijalla.

Allatiivin korvaaminen illatiivilla antoi kaksitavuvaiheessa mahdollisuuden muodostaa erikoisia kaksitavuisiksi lyhentyneitä tulosijoja. Esimerkiksi *iO*- ja *ia*-loppuisista nomineista syntyi *ii*-loppuisia tulosijoja 1;9 iässä: *isi keittii menee* 'keittiöön'; *tipu lattii menee* 'lattialle'; *koko pelhe menee kallii luokke* 'kallion luokse'.

Illatiivin lyhenemis- ja yksinkertaistamistendenssi oli voimakkaimmillaan 1;10 ikään asti. Supistumanominit taipuivat siis näin: 1;10 *äiti tule lattehuonee* 'lastenhuoneeseen'; *menee lattehuonee* 'lastenhuoneeseen' (ilmoitti lähtiessään ruokapöydästä). Ikäkuukaudesta 1;11 alkaen Tuulikki käytti myös illatiivin *-seen*-varianttia.

Kaksitavuvaiheen jälkeen Tuulikki alkoi käyttää illatiivin kaikkia päätevariantteja, jolloin syntyi myös kolmi- ja useampitavuisia muotoja. Tällöin esiintyi usein ongelmia vartalon ja suffiksiaineksen yhteensovittamisesta. Esimerkiksi supistumanomineissa vokaalinpidentymän korvasi pian standardikielinen illatiivivariantti *-see(n)*, mutta näin syntyneessä illatiivityypissä esiintyi horjuntaa vartalon loppuvokaalin kvantiteetissa: supis-

▷

tumanominien illatiivissa esiintyikin siis *-V(V)see(n)*-tyyppi. Esimerkkejä ikäkuukaudelta 1;11: *sattu // tohon hampaseen* 'hampaaseen'; *laha panna lattehuoneeseen / nyt lattehuoneeseen panna lahat* 'rahat'; *laita lanteseen* 'ranteeseen'; *lisää lattehuoneeseen hakemaan; mis on toine vampas?* ('varvas') // *toise vampaasee tämä* (sukka).

Tässä vaiheessa, jossa lapsi ottaa käyttöön illatiivin *seen*-päätteen, voi esiintyä myös sensuuntaista analogiaa, jota Raija Lehtinen (1975–1982) on todennut: kun hänen poikansa Lauri oli ensin käyttänyt illatiivityyppiä *veneeseen* 'veneeseen' ja siirtyi sitten *veneseen*-tyyppiin, niin analogisesti uusi illatiivityyppi levisi myös *vesi*-vartaloon, esimerkiksi 1;10 *tu menee veteeseen*, 1;11 *lohikäärme om mennyy veteeseen*.

Vartalonmuodostuksen ja suffiksinvalinnan yhteispelin ongelmia kuvaa Tuulikin illatiivitapaus *sattu sommeihin* 'sormiin', jossa monikkomuoto rakentui yksikön vokaalivartalon pohjalle (vrt. *talo+i+hin*). Kyseessä lienee pyrkimys tuottaa niin kuulas muoto, että se on toisten tunnistettavissa, vaikkei aivan standardikielinen olisikaan; myöhemmin samantapaista tendenssiä muotojen kuulauteen esiintyi, kun Tuulikki toimi prosessointikykynsä rajoilla joutuessaan ottamaan huomioon useita (osaksi uusiakin) eri tekijöitä yhtäaikaa, ja tämä ilmeni skeemakongruenssina (Laalo 1995).

Toisin kuin monet muut tuoreet suffiksivariantit, illatiivivariantti *-seen* oli vain hyvin lievästi ekspansiivinen. Esiintyi kuitenkin sellaisia yksittäistapauksia kuin 2;0 *panen avaimen takkuseen* 'taskuun' (ellei kyseessä ole deminutiivi *taskunen*).

Myös illatiivin päätevariantti *-hVn* oli jonkin verran ekspansiivinen sen jälkeen, kun Tuulikki oli alkanut käyttää sitä yksitavujen lisäksi kaksitavuisissakin vartaloissa. Hänen puheessaan esiintyi sellaisia analogisia selvennysmuotoja kuin 2;0 *kaikkihin tommotta tulee* 'kaikkiin tommosta tulee', *tyhjiin paperihin* 'papereihin' (monikkovartalon pitkä *i* voi tässä olla skeemakongruenssin vaikutusta: *tyhji-* > *paperii-*), 2;2 *Tuuti meni kaikkehen* 'kaikkeen', *haluam painaa sen (hissin) takas kommannehen* (kolmanteen kerrokseen). Muodostusperiaate, jonka mukaan *hVn*-illatiivissa vokaalin laadun määrää päättävä edeltävä vokaali, ilmeni analogiamuodossa 2;0 *haluan siihen* (muotoa Tuulikki on tosin kuullut aikuistenkin satunnaisesti käyttävän). Illatiivitaivutus levisi myös partikkelien tulosijoihin: 2;4 *tähän* 'tänne' (vrt. *täällä, täältä*).

MONIKKOVARTALON MUODOSTUS

Varhaismorfologiselle vaiheelle on useissa kielissä tyypillistä nominien monikonmuodostuksen produktiivistuminen (ks. esim. Kilani-Schoch ym. 1997: 23–24). Kiinnostavan esimerkin varhaismorfologisen kauden yksilöllisestä monikonmuodostuksesta on esittänyt Helka Riionheimo (1997–1998): hänen tyttärensä Alina käytti suffiksiainesta *-jA* iässä 1;10–2;2 sekä monikon partitiivin ilmaisemiseen että eräänlaisena johdinaineksena. Kaksitavuvaiheessa Alina yleensä tyypisti sanoja niin, että esimerkiksi *palikasta* tuli *palka* ja *lampaasta nampa* (vahva aste obliikvivartalosta), mutta monikon partitiiveissa hän käytti jo kaksitavuvaiheen lopulla 1;10 iästä alkaen tätä ensimmäistä suffiksiaan. Aluksi *-jA* liittyi puhtaan agglutinatiivisesti yksikkövartaloon: 1;10 *ankkaja* 'ankkoja' (= *ankka* + *ja*), *kinaja* 'kyniä' (= *kina* 'kynä' + *ja*), *palkaja* 'palikoita', *nampaja* 'lampaista', *kirraja* 'kirjoja'. Pian alkoi esiintyä pyrkimystä sellaisiin vartalon loppuvokaalin muutoksiin, jotka liittyvät monikkovartalon muodostukseen, ja tällöin syntyi sellaisia muotoja kuin 1;11 *kukkoja* 'kukkia'. Typistämällä syntyneissä kaksitavuisissa suoraviivainen agglutinaatio

kuitenkin jatkui: 2;2 *porkkaja* 'porkkanoita', *peruja* 'perunoita'.

Vartalonloppuisten muutosten ja suffiksien liittämisen yhteensovittaminen on lapselle vaikeaa. Jussi ja Sinikka Niemi (1985: 162) ovat kirjanneet poikansa kielestä *a*-vartaloiden monikon partitiivimuodosteita, jotka ovat huomattavan pitkiä osaksi siksi, että lapsi pyrkii tuottamaan sekä *a*-loppuisen yksikkövartalon että monikkovartalolle ominaisen äännejakson *o + ji* (1;9 *apinaoita* 'apinoita', 2;0 *kanajoja* 'kanoja'), osaksi taas siksi, että lapsi joko pyrkii varmistamaan suffiksiaineksen riittävyden tai juuttuu harjoittelemaan monikkovartalon muodostusta: 1;7 *kiijojoita* 'kirjoja', *tuubojaja* 'tuubia', 1;9 *kukkajaja* 'kukkia', *palojajaja* 'paloja'. Sirkka Vänttilä (1997) on kirjannut Erkkä-poikansa puheesta vastaavanlaisia monikon partitiiveja: 2;2 *hiilioitä* 'hiiriä', *tuttioita* 'kukkia'.

Myös Tuulikki käytti varhaisessa monikonmuodostuksessaan omia analogiamuotoja, erityisesti monikon partitiivissa ja genetiivissä, joissa vartalonvaihteluiden ja suffiksivarianttien yhteensovittaminen onkin vaativaa. Vielä kaksitavuvaiheen lopulla, kun Tuulikki alkoi yhä enemmän käyttää kolmi- ja useampitavuisia yksikön taivutusmuotoja, monikon käyttö oli uutuuttaan vaikeaa: monikkomuodot olivat joko sellaisia kaksitavuisien muotojen tyypistymiä kuin 1;10 *pieni palo* 'pieniä paloja', *omi teille* 'omille teille' tai sellaisia aikuiskielessäkin kaksitavuisia muotoja kuin *käsiin* ja *näittä* 'näistä'. Ikäkuukauden 1;11 aikana kolmitavuiset monikkomuodot yleistyivät, mutta standardisuomeen verrattuna tavua lyhempiä olivat edelleen sellaiset monikon partitiivit kuin 1;11 *murui* 'muruja', *kiljoi* 'kirjoja', *marjoi*, *höpöi*, *mattoi*, *mansikoi*, *lätäkköi*. Nämä *Vi*-loppuiset muodot edustavat kuitenkin puhekielessä yleistä tyyppiä, joka on kiinnostavasti samanasuinen kuin vahva monikkovartalo; suomalaislasten monikon käyttö alkaa usein juuri partitiivista, ja tällainen monikkovartalon kaltainen variantti on oivallinen ensimmäiseksi monikkomuodoksi. Ilmeisesti tähän tyyppiin perustuu myös Tuulikin yksilöllisempi analogiamuodosteiden tyyppi *kaikkei* 'kaikkia', *pilvei* 'pilviä', ja ainakin osaksi sen varaan rakentuvat edelleen sellaiset muodot kuin *kaikeille* 'kaikille'.

Monikon muodostuksessa lapsen keinot ovat aluksi jäsentymättömiä, ja varhaismorfologisessa vaiheessa esiintyy hyvinkin erilaisia ratkaisuja. Helka Riionheimon Alina-tytär pääsi monikon käytössä alkuun stabiilin *jA*-suffiksin avulla. Tuulikin monikonmuodostuksen erikoisuuksiin kuului 1;11 iässä tyyppi *tippo* 'tippoja', *palo* 'paloja', jossa monikon *i*-tunnus on redundanttina jäänyt pois, kun numerus- ja määräisyyseroa ilmaisee vartalonloppuinen vokaalinvaihtelu: *tippa* vs. *tippo*, *pala* vs. *palo*. Illatiivissa Tuulikki käytti Alinan agglutinaatiopartitiiveja muistuttavaa tyyppiä *kärryhin* 'kärryihin', josta monikon *i*-suffiksi on jälleen redundanttina karsiutunut: monikollisuutta riittää osoittamaan sijapäätteen *i*-vokaali yksinään.

Pyrkimys selkeästi hahmottuviin vartalon ja suffiksien kombinaatioihin ilmeni sellaisissa Tuulikin muodoissa kuin *omaisissa* 'omissa', *tolpailla* 'tolpilla', *olavaita* 'oravia', *lapeilla* 'lapsilla', *pokkeille* 'poskille', *sakkeilla* 'saksilla' jne., joissa yksikkövartalon loppuun liittyy ensin monikon tunnus ja sitten sijapäätte. Tällaisten muotojen syntyyn vaikutti ilmeisesti osaltaan myös skeemakongruenssi; esimerkiksi konneksiossa *omaisissa rattaisissa* attribuutin sananloppuinen äännehahmo kongruoi pääsanana kanssa (tarkemmin Laalo 1995). Skeemakongruenssia esiintyy suomen lisäksi ainakin venäjässä (Voeykova 1997).

Monikon partitiivissa esiintyi sellaisiakin analogiamuotoja, jotka olivat melko lähellä standardikieltä: Tuulikki ulotti vartalonloppuisen *A:n* kadon myös niihin sanoihin, joissa

▷

A muuttuu standardisuomessa *o*:ksi. Näin syntyi analogisia muotoja 1;11 *tavalii* ~ *tavalia* 'tavaroita', *rahia* 'rahoja', *nauhia* 'nauhoja'; 2;1 *polkkanat om polkkania* // *pelunat om pelunia*. Toisinaan analogian suunta oli päinvastainen, ja silloin pääsikin näkyviin, millaisia ongelmia vartalonloppuisen vokaalin laatu aiheutti monikkomuodoissa: syntyi sellaisia muodosteita kuin 1;11 *alkkaroissa* 'alkkareissa', *märkejä* 'märkiä'.

Sekä nominien että verbien morfofonologiassa esiintyi juuri 1;11 iässä samansuuntaista kehitystä, sillä myös verbien preteritissä *i*-suffiksi aiheutti standardisuomea yleisempää vartalon loppuvokaalin katoa: 1;11 *anti* 'antoi', *laitin* 'laitoin', *lauli* 'lauloi', *nauri* 'nauroi', *paitti* 'paistoi', *sati* 'satoi', jopa *haukki* 'haukkasi' ja *pakki* 'pakkasi' (tarkemmin kohdassa Preteritin *i*-, *oi*- ja *si*-variantti s. 366–370).

Kaksivuotiaana Tuulikki rupesi muodostamaan monikon genetiivejä. Aluksi genetiivin skeema *-Viden* oli ekspansiivinen ja levisi muun muassa *ukko*-sanaan: 2;0 *kutitusukoiden kulpuamme* 'kutitusukkojen kylpyamme'. Seuraavaksi pyrki leviämään kaksi monikon genetiivin skeemaa, *-eiden* ja *-ejen*, etenkin *e*-vartaloissa mutta myös muuntuyppisissä nomineissa: 2;1 *tos ol lautaseidem pino* // *se on vammis* 'valmis' // *pane tohol lautaspinoon*; *ne on lappejen pelejä* 'lapsien pelejä'; *makalooni ol lappejen helkku* 'lasten herkkuku'; *mentiin kalun yli nallejen kanssa*; *minäpä* // *nukun niilen sorttejen* 'shortsien' *kanssa*; *ei ne* (palapelin osat) *kuuluk kolttejem pinoon* (kuvakorttien kanssa samaan pinoon); *otetaan kaikkien elämeiden hövpit* 'eläinten hörpät'; *olaveidej jalat on kipeet* 'oravien'; 2;2 *mikä kärpäseiden nimi on*; *me malssittiin elämeilen kanssa*; *se on ihmiseiler ratikka*; sitten *Tuuti jutteli tätejen kanssa*; *mä otan kaikkejen hoitokaveleilel lusikaiset*; *otetaan kaikkejel lusikaiset*; *valppejev välissä* 'varppien, so. varpaiden'; *riisejen* 'riisien'; 2;3 *Tuuti menee pankkiin ihmiseilen kanssa*; *juttele ihmiseilen kanssa*; *lehlejen ympärillä* 'lehtien ympärillä', *purkkejen kannet*; 2;4 *aikuiseilen kanssa* 'aikuisten kanssa', *Tuuti kävelee piirukseilem päälle* 'piirustusten ~ piirroksien päälle'.

Näille genetiivin skeemoille äänteellisesti läheinen oli partitiivin *-ejA*-skeema, jonka Tuulikki otti käyttöön samassa iässä lähinnä *e*-vartaloissa: 2;1 *minä haluan kaikkeja* 'kaikkia [marjoja]'; 2;2 *ihaillemaan aulinkoa ja pilvejä*; 2;3 *sitten oli vielä pienejä nappeja*; *Tuuti ei muista näilen nimejä*; *siellä niitä suseja kulki* 'susia'; *Tuuti läppyttelee polveja* 'läpsyttelee polvia'; 2;4 *ei oom mitääm märköjä* 'märkiä'; *mennääm mäkejä pitkin*. Vähän myöhemmin alkoi ekspansionsa partitiivin *-VitA*-skeema, sekin nähtävästi ainakin osittain skeemakongruenssin tuella: 2;3 *Tuuti peruuttaa kun tuli hankaloita etteitä* 'esteitä'; *te ootte aikuisii leijoneita*; *en halua* (viinirypäleitä) // *kun niis on siemeneitä*.

Monikon muodostus, etenkin monikon partitiivin ja genetiivin muodostus, on varhaismorfologisella kaudella kaikkiaan hyvin kiinnostavaa: lapsi muokkaa jatkuvasti keinojaan monikkomuotojen tuottamiseksi, ja etenkin vartalonmuodostuksen yhdistäminen oikean suffiksin valintaan tuottaa ongelmia ja synnyttää runsaasti erikoismuodosteita.

SANANMUODOSTUKSEN JA TAIVUTUKSEN ERIIITYMÄTTÖMYTTÄ

Varhaismorfologisessa vaiheessa morfologisen järjestelmän jäsentyminen on vielä kesken. Tätä keskeneräisyyttä kuvastavat muun muassa eräiden suffiksien diffuusi käyttö sekä taivutuksen ja sananmuodostuksen rajan häilyvyys. Vaiheeseen voivat liittyä myös

deminutiivijohdosten muodostuksen produktiivistuminen ja supplettiivisten paradigmojen ongelmat.

ENSIMMÄISTEN SUFFIKSIEN DIFFUUSI KÄYTTÖ

Lapsen ensimmäisistä suffikseista eräät voivat olla paljon monikäyttöisempiä kuin ne aikuiskielen suffiksit, joiden malliin lapsen suffiksienkäyttö perustuu. Hyvän esimerkin tästä on kirjannut Helka Riionheimo (1997–1998): hänen tyttärensä Alina käytti sananloppuista *jA*-ainesta paitsi taivutussuffiksina myös johdinaineksen tapaisena täytetävänä, joka korvasi erilaisia muita sananloppuisia aineksia. Vaikka *jA*-suffiksiaines on peräisin aikuiskielen monikon partitiiveista, Alina käytti sitä eräänlaisena yleissuffiksina, joka vastasi sekä johdinainesta että eriytymätöntä taivutuspäätettä, kuten seuraavista sananmuodoista ilmenee: 2;2 *Iloja* 'Ilona', *rääkääjä* 'lääkäri', *Ilo tulleja* 'Ilona tulee', *kuumaja vettä* 'kuumaa vettä', *lämmijä vettä* 'lämmintä vettä'. Yhtenä tekijänä *jA*-aineksen näin monipuolisessa käytössä voi olla sekin, että lapsen harjoittellessa siirtymistä kaksitavuvaiheesta pitempien sananmuotojen käyttöön hän tukeutuu eräänlaiseen täytetävyyteen, jonka asu on aina sama.

PARTIKKELIVARTALOIDEN UUSIA TAIVUTUSMUOTOJA

Lapsen kielenkehityksen alkuvaiheissa taivutuksen ja sananmuodostuksen välillä ei ole yhtä selvää rajaa kuin myöhemmin — tosin tuo raja ei ole aikuiskielessäkään kaikilta osin selkeä. Rajan suurta joustavuutta lapsenkielellä kuvaa esimerkiksi se, että lapsi voi muodostaa myös partikkeleista nominien taivutuskategorioihin kuuluvia muotoja, etenkin sijamuotoja, samaan tapaan produktiivisesti kuin itse nomineistakin. Tällaisia omaperäisiä analogiamuodosteita olivat Tuulikin puheessa esimerkiksi 1;11 *voi mennä sillo sisälle / sitte **ulkolle*** 'ulos' (vrt. *ulko-na*, *ulko-a*); *laha* [leikkiraha] *tulee **mukassa*** 'mukana' (vrt. *muka-an*); 2;0 *kelätään ämpäli täyteen // nyt on **täyte** ämpäli // se on **täyles*** 'täynnä' (huom. konneksio *täyte ämpäli* 'täysinäinen ämpäri'); 2;2 *ihan **alassa** tulen* (kulkee kyykyssä); 2;3 *mä oon ihan **ylässä*** (kulkee selkä suorana).

Lapsi voi siis taivuttaa monia aikuiskielessä partikkeleiksi kivettyneitä sanoja samaan tapaan kuin tavallisia nomineja. Näin syntyneitä muodosteita voisi ehkä pitää myös neologismeina; joka tapauksessa pyrkimys muodostaa partikkeleista taivutusmuotoja samalla tavalla kuin nominivartaloista osoittaa, ettei morfologia ole vielä jakautunut alajärjestelmiin edes siinä määrin, että taivutus ja sananmuodostus olisivat eriytyneet toisistaan siten kuin aikuiskielessä.

JOHDINAINEKSEN JA SIJAPÄÄTTEEN SULAUTUMISTA

Johdon ja taivutuksen eriytymättömyys näkyy morfotaksissa kauniisti Helka Riionheimon aineistossa (1997–1998): Alina muodosti — mahdollisesti kutsumanimensä kahden variantin (*Allu* ja *Allukka*) taivutusmuotojen keskinäisen sekaantumisen takia — ulkopaikallissijojen sijapäätteet niin, että niihin liittyi standardisuomen sijapäätteen edelle *kkA*-johtimen heikkoasteinen *kA*-aines: 2;2 *hirmu nälkä on Lillikällä* 'Lillillä' (Allun nukella); *äitikälle* 'äidille'; *Allu pittii lattikalle* 'pissii lattialle';

lautakalla 'lautasella'; 2;3 *lapikalla* 'lapiolla'; 2;4 *lattikalle* 'lattialle'. Kuten esimerkeistä ilmenee, *kA*-aines auttoi monipuolisen taivutus- ja johdinsuffiksiston yksinkertaistamisessa: erilaisten aikuiskielen muotojen 3. tavun korvaaminen aina samalla *kAl*-asuisella tavulla vähensi vartalonloppuista morfologista vaihtelua niin, että jäljelle jäi vain kaikkein tärkein, nimittäin olosijan (*-kAlLA*) ja tulosijan (*-kAlle*) välinen oppositio. Tällainen yksinkertaistus helpottaa osaltaan yhä pitempien sananmuotojen käyttöön siirtymistä.

DEMINUTIIVIJOHDOSTEN PRODUKTIIVISTUMINEN

Monista kielistä on todettu, että deminutiivijohdosten muodostaminen voi olla etenkin lapsenkielen alkuvaiheissa niin produktiivista, että vaikuttaa siltä kuin kyseessä olisi taivutuskeino. Deminutiivit ovat hoivakielessä hyvin yleisiä ja pikkulapselle erittäin tärkeitä, koska niiden avulla ilmaistaan läheisyyttä (Dressler ja Kiefer 1990, Dressler ja Merlini Barbaresi 1994). Pikkulapsi oppii ensimmäiset deminutiivinsa jo esimorfologisella kaudella hoivakielestä, mutta hänen oma deminutiivinmuodostuksensa kehittyy produktiiviseksi vasta varhaismorfologisella kaudella.

Italialaislapsen ensimmäisiä produktiivisia suffikseja voivat olla deminutiivijohtimet (Ceccherini ym. 1997: 154), ja myös muunkielisten lasten deminutiivijohdokset ovat usein hyvinkin yleisiä (Stephany 1997, Gillis 1997, Voeykova 1998, Savickiene 1998, Ravid 1998). Suomenkielisten lasten deminutiivit eivät ole saaneet juuri lainkaan huomiota; niitä on kuitenkin käsitelty jonkin verran hoivakielen yhteydessä. Itse olen kiinnittänyt huomiota tyttäreni *putti*-, *liini*- ja *kki*-johtimisiin deminutiiveihin (Laalo 1998b), joiden käyttöön hän sai mallin muutamista hoivakielen sanoista (*peukaloputti*, *pupuliini*, *vauveliini*, kutsumanimen *Tuuti* pitempi variantti *Tuutikki*) ja joista hän muodosti etenkin *liini*-deminutiiveja varsin produktiivisesti.

SUPPLETIIVISTEN PARADIGMOJEN HAHMOTTELUA

Järjestelmällisyyden ja säännönmukaisuuksien etsimistä ilmenee sellaisissa erikoistapauksissa kuin suppletiivisten paradigmojen hahmottelussa. Analogiamuodosteita ei välttämättä esiinny, sillä suppletiivisten paradigmojen muodot opitaan yleensä kokonaisuuksina. Tästä syystä näiden paradigmojen hahmottelusta on vaikea saada evidenssiä, mutta joskus lapsi pukee mietteensä sanoiksi, kuten Tuulikki 2;0 ikäisenä selvittäessään käyttämänsä yksikön 1. persoonan pronominin obliikvivartalon yhteenkuuluvuutta yksikön nominatiivin kanssa: *minulla ol lokkii* 'roskia' // *minä olem minu*. Tällaisista oivalluksista huolimatta harvinaisempien suppletiivisten paradigmojen tasoittamistendenssi voi jatkua pitkäänkin, sillä näissä paradigmoissa esiintyy poikkeuksellisen epäsystemaattisia muotoja, jotka hämmentävät lasta. Esimerkiksi *keni*-vartalo esiintyi vielä pitkään varhaismorfologisen vaiheen jälkeenkin interrogatiivipronominin monikossa *kei*-vartalon sijasta, mikä luonnollisesti perustuu yksikön tarjoamaan malliin: esimerkiksi yksikkömuotojen *kenelle* ja *kenen* mallin pohjalta syntyy sellaisia monikkomuotoja kuin *kenille* ja *kenien*.

KATSAUS VARHAISMORFOLOGIAN
TUTKIMUKSEN NYKYTILAAN

Olen tässä artikkelissa käsitellyt alustavasti suomenkielisen lapsen varhaismorfoologiaa. En ole pyrkinyt käsittelemään aihetta tyhjentävästi, eikä se olisi vielä mahdollistakaan, sillä esi- ja varhaismorfoologiaa koskeva tutkimus on vasta äskettäin käynnistynyt. Tarkoitukseni on antaa panos tähän tutkimukseen yhdistämällä suomen kielen empiirinen analyysi sekä hahmotteilla oleviin teoreettisiin näkemyksiin että niihin tuloksiin, joita muista kielistä parhaillaan saadaan.

Toistaiseksi jätän tarkentamatta varhaismorfologisen vaiheen päättymisen: osa käsittelemistäni analogiakehityksistä kuuluu selvästi varhaismorfoologiaan, osa varsinkin myöhemmistä analogioista jo modulaariseen morfoologiaan tai näiden kahden väliseen siirtävävaiheeseen. Lasten kielessä on sekä yksilöllisiä että yleisiä analogiatendenssejä; käsitkseni mukaan edelliset edustavat puhtaammin varhaismorfoologiaa, jälkimmäiset taas sellaisia kielikohtaisia tendenssejä, jotka voivat liittyä myös modulaariseen morfoologiaan.

Kun laajennetaan näkökulmaa suomesta muihinkin kieliin, voidaan yleisenä linjana esittää seuraava: kielenkehityksen varhaismorfologisessa vaiheessa lapsi alkaa hahmottaa ensikielensä morfologista järjestelmää, mutta tätä hänen vasta kehityksen alussa olevaa omaa järjestelmäänsä hallitsevat universaalit luonnolliset pyrkimykset yksinkertaisuuteen ja läpinäkyvyyteen (Dressler 1997, Dressler ja Karpf 1995, Dziubalska-Kolaczyk 1997), ja lapsi muokkaa ensikielensä morfologista järjestelmää näiden tendenssien mukaisesti. Näin lapsi pystyy saamaan ensimmäisen tuntuman kielen järjestelmällisyyteen. Yksilön kielen emergenssille on tässä vaiheessa olennaista se, että lapsi alkaa prosessoida kielen muotoaineiksia; aikuiskielen konventiot lapsi opettelee yksityiskohtaisesti vasta myöhemmin. Erotukseksi myöhemmän, modulaarisen morfologian analogiamuodosteista lapsen varhaismorfologisilla analogioilla on nähdäkseni sekä laadullisia että määrällisiä erikoispiirteitä. Laadullisesti varhaismorfologisille analogioille on ominaista, että systeemin erisuuntaiset yksinkertaistus- ja yhdenmukaistamispyrkimykset johtavatkin paradoksaalisesti hajanaisuuteen siksi, että yksinkertaistaminen ei onnistu tasoittamaan taivutustyyppien välisiä eroja kokonaan; tämä tuli edellä esille muun muassa verbiparadigman kehitystä käsitellessäni. Määrällisesti varhaismorfologiselle vaiheelle on ominaista erisuuntaisten analogioiden runsaus. Modulaarisen morfologian analogiat ovat yleensä johdonmukaisempia ja harvalukuisempia.

Varhaismorfologisessa vaiheessa taivutustyyppit eivät vielä ole jäsentyneet sen enempää vartalo- kuin paradigmajaonkaan mukaan selkeästi vaan esiintyy erisuuntaisia analogioita, joihin vaikuttaa muun muassa muotojen käyttötaajuus. Tärkeänä modulaariseen morfoologiaan siirtymisen kriteerinä voikin pitää sitä, että taivutusparadigmat alkavat jäsentyä järjestelmäksi ja eri taivutustyyppit pystyvät elämään omaa elämäänsä sotkeutumatta toisiinsa. Varhaismorfologisen kauden päättymisen ei ainakaan tutkimuksen tässä vaiheessa näytä yhtä selvästi ja tarkasti rajattavalta kuin tämän vaiheen alkaminen, jolle on kohtalaisen hyvä kriteeri: lapsen ensimmäiset omat analogiamuodosteet osoittavat, että lapsi on siirtymässä esimorfologisesta vaiheesta varhaismorfologiseen eli alkaa itse aktiivisesti prosessoida kielenaineiksia ja yhdistelee niitä luovasti.

Lapsi saavuttaa varhaismorfologisen vaiheen alussa ja lopussa tärkeitä kielenkehityksen välitavoitteita. Vaihe alkaa, kun lapsi on oppinut niin runsaasti sananmuotoja, että pystyy

hahmottamaan analogian varassa säännönmukaisuuksia ja muodostamaan alustavia sääntöjä — oma aktiivinen muotojen tuottaminen tulee siten mahdolliseksi. Vaihe päättyy, kun lapsi kypsyy irrottautumaan alustavien sääntöjen ja erisuuntaisten analogioiden hajanaisuudesta eli kun emergoituvan taivutusjärjestelmän jäsentyminen ehtii alkuvaiheitaan pitemmälle.

LÄHTEET

- ARBIB, MICHAEL A. – HILL, JANE C. 1988: Language acquisition: Schemas replace universal grammar. – John A. Hawkins (toim.), *Explaining language universals* s. 56–72. Basil Blackwell, Oxford.
- BYBEE, J. L. – SLOBIN, D. I. 1982: Rules and schemas in the development and use of the English past tense. – *Language* 58 s. 265–289.
- CECCHERINI, MARCO – BONIFACIO, SERENA – ZOCCONI, ELISABETTA 1997: Acquisition of diminutives in Italian (Sara). – Wolfgang U. Dressler (toim.), *Studies in pre- and protomorphology* s. 157–163. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung 26. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1997.
- DRESSLER, WOLFGANG U. 1997: On productivity and potentiality in inflectional morphology. – *Clasnet working papers* 7 s. 1–22. Cross-Language Aphasia Study Network.
- DRESSLER, W. U. – MEYERTHALER, W. – PANAGL, O. – WURZEL, W. U. 1987: *Leitmotifs in Natural Morphology*. Benjamins, Amsterdam.
- DRESSLER, W. U. – KARPFF, ANNEMARIE 1995: The theoretical relevance of pre- and protomorphology in language acquisition. – *Yearbook of Morphology* 1994 s. 99–122. Kluwer, Dordrecht.
- DRESSLER, WOLFGANG U. – KIEFER, FERENC 1990: *Austro-Hungarian morphopragmatics*. – Wolfgang U. Dressler ym. (toim.), *Contemporary morphology* s. 69–77. Mouton de Gruyter, Berlin.
- DRESSLER, WOLFGANG U. – MERLINI BARBARESI, LAVINIA 1994: *Morphopragmatics: diminutives and intensifiers in Italian, German, and other languages*. Mouton de Gruyter, Berlin.
- DZIUBALSKA-KOLACZYK, KATARZYNA 1997: Pre- and proto- in Polish phonology and morphology and their interrelations. – Katarzyna Dziubalska-Kolaczyk (toim.), *Pre- and protomorphology in language acquisition* s. 159–171. *Papers and studies in contrastive linguistics* 33. Adam Mickiewicz University, Poznan.
- GILLIS, STEVEN 1997: The acquisition of diminutives in Dutch. – Wolfgang U. Dressler (toim.), *Studies in pre- and protomorphology* s. 165–179. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung 26. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- KILANI-SCHOCH, MARIANNE – DE MARCO, ANNA – CHRISTOFIDOU, ANASTASIA – VASSILAKOU, MARIA – VOLLMAN, RALF – DRESSLER, WOLFGANG U. 1997: On the demarcation of phases in early morphology acquisition in four languages. – Katarzyna Dziubalska-Kolaczyk (toim.), *Pre- and protomorphology in language acquisition* s. 15–32. *Papers and studies in contrastive linguistics* 33. Adam Mickiewicz University,

Poznan.

- LAALO, KLAUS 1988: Imperfektimuotojen *ti* ~ *si* -vaihtelu suomen kielessä. SKST 483. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1994: Kaksitavuvaihe lapsen kielen kehityksessä. – Virittäjä 98 s. 430–448.
- 1995: Skeemakongruenssi lapsenkielessä. – Virittäjä 99 s. 153–172.
- 1997: Alkukatsaus lapsenkielen esi- ja varhaismorfologiaan. – Virittäjä 101 s. 186–205.
- 1998a: Esi- ja varhaismorfologinen vaihe suomalaislapsen kielen kehityksessä. – Suomen logopedis-foniatrisen yhdistyksen julkaisuja 30 s. 22–30.
- 1998b: Diminutives in Finnish child-directed and child speech. – Steven Gillis (toim.), Studies in the acquisition of number and diminutive marking s. 137–148. Antwerp papers in linguistics 95. Universiteit Antwerpen, Antwerpen 1998.
- LEHTIMÄKI, PEKKA 1972: *oi-* ja *ei-*nominit Länsi-Uudenmaan murteissa. SKST 310. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- LEHTINEN, RAIJA 1975–1982: Muistiinpanoja Lauri ja Elina Lehtisen puheesta. Raija Lehtisen hallussa.
- LIEKO, ANNELI 1994: Lapsen kielen morfofonologiaa: indikatiivin imperfektin muodostus. – Suomen logopedis-foniatrisen aikakauslehti 14:4 s. 81–89.
- Muoto-opin arkiston kokoelmat.
- NIEMI, JUSSI – NIEMI, SINIKKA 1985: Suomenkielisen lapsen morfosyntaksin ja sanaston kehityksestä: tapaustutkimus. – Virittäjä 89 s. 152–172.
- RAVID, DORIT 1998: Diminutive *-i* in early child Hebrew: An initial analysis. – Steven Gillis (toim.), Studies in the acquisition of number and diminutive marking s. 149–173. Antwerp papers in linguistics 95. Universiteit Antwerpen, Antwerpen.
- RIIONHEIMO, HELKA 1997–1998: Muistiinpanoja yhden lapsen kielestä. Tekstitiedosto.
- RÄISÄNEN, ALPO 1975: Havaintoja lapsenkielestä. – Virittäjä 79 s. 251–266.
- SAVICKIENE, INETA 1998: The acquisition of diminutives in Lithuanian. – Steven Gillis (toim.), Studies in the acquisition of number and diminutive marking s. 115–135. Antwerp papers in linguistics 95. Universiteit Antwerpen, Antwerpen.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- STEPHANY, URSULA 1997: Diminutives in early child Greek, a preliminary investigation. – Wolfgang U. Dressler (toim.), Studies in pre- and protomorphology s. 147–156. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung 26. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- TOIVAINEN, JORMA 1980: Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years. SKST 359. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- VOLLMANN, RALF – SEDLAK, MARIA – MÜLLER, BRIGITTA – VASSILAKOU, MARIA 1997: Early verb inflection and noun plural formation in 4 Austrian children: The demarcation of phases and interindividual variation. – Katarzyna Dziubalska-Kolaczyk (toim.), Pre- and protomorphology in language acquisition s. 59–78. Papers and studies in contrastive linguistics 33. Adam Mickiewicz University, Poznan.
- VOEYKOVA, MARIA D. 1997: Acquisition of adjectival inflections (secondary paradigms in child Russian). – Katarzyna Dziubalska-Kolaczyk (toim.), Pre- and protomorphology in language acquisition s. 141–151. Papers and studies in contrastive linguistics 33. Adam Mickiewicz University, Poznan.

▷

- 1998: Acquisition of diminutives by a Russian child: Preliminary observations in connection with the early adjectives. – Steven Gillis (toim.), *Studies in the acquisition of number and diminutive marking* s. 97–113. Antwerp papers in linguistics 95. Universiteit Antwerpen, Antwerpen.
- VÄNTTILÄ, SIRKKA 1997: Erkan ilmauksia; Laurin ilmauksia. *Tekstitedosto*.

INTERIM REVIEW OF PROTOMORPHOLOGY IN CHILD LANGUAGE

A child's very first word forms represent the premorphological stage: the child simply imitates the forms it hears from others without even attempting to inflect the words itself. The protomorphological stage begins when the child has learnt enough word forms to enable it to identify morphological elements of the language and to start actively producing inflected forms itself. These early utterances of the child include different kinds of analogical forms which interestingly shed light on both the language learning process and the various analogy tendencies present in the language system.

In a Finnish-speaking child's verb inflection, the use of *i-*, *oi-* and *si-* final preterites expands, and in each case oversteps the bounds of adult language. In the child's speech examined in the article, *si-* preterites in contracted verbs were at first displaced by *i-* and *oi-* final analogical forms, but later the *si-* variant spread (on the contracted-verb model) particularly to *i-* stems to clarify the present/preterite opposition. Differences exist between children in the position occupied by preterite variants in verb inflection. Other lines of development were also observed in the language of the children studied.

Amongst other verb forms, above all in the 1st infinitive and in the active past participle, there are different types of analogies between contracted verbs and other verbs.

In nominal inflection, tendencies for analogies appear especially in contracted nominals whose inflected forms children try to create in a simpler way than in adult language, in other words in the manner of other nominals (e.g. *pyyhe* : *pyyhen* 'pyyhkeen', *huone* : *huoneen* 'huoneeseen'). Various analogies, often very individualized, also appear in the formation of plural stems.

The lack of differentiation between word formation and inflection that is characteristic of the protomorphological stage is evident in many ways. Children may, for example, use certain of their first suffixes in an undifferentiated manner both as an inflectional suffix and as a filler syllable in the manner of a derivational suffix element. Children may also create new in-

flectional forms, e.g. (*tulee*) *täyteen* -> (*on*) *täydessä* 'täynnä', on the basis of previous inflectional forms that have become fossilised into particles. In some cases, a derivational suffix element and an inflectional suffix can fuse so that a longer suffix is formed than in adult language (e.g. *-kalla* and *-kalle* are case endings created from the diminutive suffix *-kka* and endings of external local cases *-lla* and *-lle*).

The system of inflectional types at the protomorphological stage has not yet become organised but instead there are plenty of divergent analogies between different types. Moreover, the simplification and equalisation tendencies of protomorphological analogies often lead to incoherence because the differences between inflectional types become equalised only in places. At the beginning of the stage, the greatest achievement from the viewpoint of language learning is that the child shifts from the earlier imitation to active processing of linguistic elements. The stage is concluded when the organization of the inflectional system progresses beyond its initial phases. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Maistraatinkatu 5 A 19, 00240 Helsinki

Sähköposti: *Laalo@Helsinki.Fi* tai *skklla@uta.fi*